

Eene wandeling om Venlo. I.....	1
Eene wandeling om Venlo. II.....	7
Ingezonden.....	14
Aan den heer H. schrijver van "Eene wandeling om Venlo".....	14
Levensbericht van Johannes Apollonius Ort.....	17
11 april 1884 [...] OVERGENOMEN: Van den ritmeester J. A. ORT:.....	24
CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen.....	25
9 november 1889 CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen.	25
6 oktober 1934 Oudheidkundige vondsten te Hout-Blerick in de 19e eeuw.	29

Eene wandeling om Venlo. I

5 De heerlijke lentedagen, welke wij nu en dan reeds hebben, doen mij U, geachte lezer, uitnoodden tot eene wandeling. Heeft de winter dit jaar, gelijk hij anders wel placht te doen, door kou, sneeuw of regen ons niet steeds binnenshuis gehouden, die korte dagen, wanneer de zon met hare krachtige stralen soms niet bij machte is door de dichte wolken te dringen, beletten toch menigeen te profiteeren van de weinige geschikte en beschikbare uren van den dag. De temperatuur, welke zoo'n belangrijken invloed op onze organen uitoefent, lokt ons in 't voorjaar naar buiten, wij gevoelen ons onwillekeurig gedrongen naar 't vrije veld, waar men dan met volle teugen versche lucht inademt; het zien ontwaken van planten en boomen na den winterslaap wekt u op uit de beslommeringen van 's menschen leven en werken, die u eenige maanden binnen uwe kluis hielden; het gekweel der vogel...

15 Maar laat ik niet verder op de phantasie ingaan, ieder voor zich kan zulks doen, zoo lang en zoo veel hij wil. Ik wensch met u te vertoeven op oudheidkundig gebied. Hoe dor ook dit veld den meesten zal toeschijnen, vertrouw ik te veel op uwe belangstelling in uw geboortegrond, dat ik u gerust als medegezel tot deze "luchthapping" durf vragen. –

20 Gij hebt wel eens gehoord van de gevonden voorwerpen en opgravingen op of bij Venlo's grondgebied door de heeren Hub. Michels den overste Rudolph, den l[ieutenant] Ort (thans ritm.) en den ploegbaas Frans Deserière, van den heer dr. Boetzkes (op Wambach) en van het Medusa-schild in eigendom der familie Lienders. Waren deze heeren tot dusver meestal, om 't zoo maar eens te noemen "practische" beoefenaars, als van zelf dringt zich de herinnering bij mij op aan onzen, helaas, zoo vroeg ontslapen stadgenoot den heer Martin Jansen, die op het gebied van oudheidkunde zooveel kennis bezat en als "theoretische" mede-arbeider op den weg der navorschingen nog zooveel had kunnen leveren.

30 Een der genoemde heeren heeft zich weg gebaand, nl. de heer Ort, die omstreeks '70 hier ter stede in garnizoen kwam. Door zijne betrekking al meer dan ieder ander gelegenheid vindende om nauwkeurig met het terrein bekend te raken, was het toch vooral de opdracht om een kaart van Venlo en omstreken, op 1/8000, voor bet garnizoensbureau te vervaardigen, waardoor hij als van zelf 't gebied der oudheidkunde betrad. In Frans Deserière vond hij zijn leermeester, die hem inlichtingen gaf omtrent heuvels en oude wallen, welke door hunnen regelmatigen aanleg zijne aandacht hadden getrokken. Deserière had urnen, die hij zelf had opgegraven, hij kende grafvelden. Met hem onderzocht de heer Ort, gewoonlijk des Zondags, den grond onder Blerik, Grubbenvorst, Lottum, Tienraai, Meerlo, Baarlo, Kessel en andere dorpen, alsook de Jammerdaalsche heide bij Venlo.

45 De goede resultaten hiervan waren hem een spoorslag tot verdere kennisneming op dit gebied. Toen hij in 1879 te Leiden in garnizoen kwam, raakte hij dra in kennis met de heeren doctoren Leemann en Pleyte, resp. directeur en conservator van het rijksmuseum van oudheden aldaar, die hem op de meest voorkomende wijze inlichtteden om een meer wetenschappelijke richting aan zijn onderzoekingen te geven.

50 In 1882 ontving hij de aanvraag van den heer E. Von Tröltsch, Kön. Wurtemb. major, ausser Dienst, om in het belang der wetenschap zijn arbeid op het gebied van Romeinsche wegen – bestaande in eene kaart van de landstreek tusschen Nijmegen, Birten, Aken en Tongeren, met aanduiding van vindplaatsen, en zijne vele notities – af te staan het anthropologisch gezelschap te Stuttgart, ten einde te dienen bij het ontwerpen van eene préhistorische kaart van Deutschland.

55 Aan dat verzoek meende de heer Ort niet te moeten voldoen; maar het deed bij hem het plan oprijzen om zijnen arbeid voor de pers gereed te maken. – Het le gedeelte is voor enkele maanden verschenen en behandelt de Romeinsche en andere oude wegen ten noorden van den Rijn, tusschen de Lippe en de Nederlandsche grens, tusschen Rijn en

55 Maas, en op den linker Maasoever, benevens de landweren in die streken.
Het 2e gedeelte, dat verschijnen zal, wanneer de belangstelling het mogelijk maakt,
zal bevatten hoe beschrijving van het gevondene door hem en anderen, en de oude kaart
op 1/50000, welke uit Stuttgart was gevraagd.

60 Wat in honderden opstellen, in tijdschriften, boeken en couranten verspreid ligt, een
chaos waaruit moeilijk een overzicht te verkrijgen, de brokstukken allen, en alles op
dit gebied voor zoover ons zoo dierbare landstreek betreft, gepaard aan zijne vele
onderzoekingen en rijke resultaten, vinden we nu in een afgerond geheel vergaard,
waarvoor wij den heer Ort waarlijk dankbaar kunnen zijn .

65 Ik wenschte met u de voorgestelde wandeling te doen - al in 't jeugdig groen -
voornamelijk aan zijne hand, vrijelijk hier en daar gegrepen uit de 150 bladzijden,
met aanvullingen elders opgegaard, zoo goed mogelijk in eenen vorm gegoten, dat zij
voor de lezers van dit blad genietbare lectuur is.

70 Toe, geachte wandelaars, neemt nog eerst eene hartversterking, steekt een sigaar op,
en nemen we dan den wandelstok in de hand, om ons toertje te beginnen.
Goed dat wij het vroege morgenuur hebben gekozen van eenen schoonen zomerdag, opdat
we kunnen terug zijn, alvorens de zon hoog staat en zij ons 't klauteren op de bergen
en heuvels nog moeielijker en vermoeiender maakt.

75 Ge weet allen, dat het hoofddoel is de terreinen te bezoeken, die Ort bespreekt, we
mogen ons derhalve slechts in 't voorbijgaan met andere zaken bezig houden. Onderweg
zal ik u wel eenige inlichtingen over de Romeinsche wegen geven, om geen tijd te
verspillen. En nu as je blief van hier langs de Lomstraat over 't Hellschriksel naar
buiten.

80 Misschien valt u, M. H., de naam *hellschriksel* op, maar dat "hel" is er bijgevoegd ter
ouderscheiding van de volgende straat het *Maasschrikel*, en omdat zij belendend is
aan de Geldersche poort welke oudtijds de *Helpoort* heette; van daar ook nog de
helbeek even voor de stad. "Hel" beteekent zooveel als hellend, dalend.

85 - "Zeg, gastheer, weet je wat dat voor een gebouw is geweest, daar voor ons op den
hoek?" (Pas zijn we de deur uit en 't vragen begint al.) Ja, beste, dat was de St.
Jacobskerk, welke reeds in 1500 bestond, en in 1702 bij de belegering der stad door
de geallieerden in brand geschoten, grootendeels vernield en niet meer hersteld werd.
Aan deze zijde, daarnaast, was vroeger het oud mannenhuis; het groote gebouw is thans
tot entrepot en andere doeleinden in gebruik. Daar tegenover ergens woonde voordezen
90 een draaier, wiens naam niet bekend is, die naar men zegt, de bommen heeft
uitgevonden, welke 't eerst gebruikt werden in 1588 bij de belegering van

Wachtendonk, nadat hier eerst proeven waren gemaakt bij de komst van den Hertog van
Kleef, onder 't hem aangeboden banket, bij welke gelegenheid er eene neerviel op een
huis aan de oude markt en brand stichtte. Dit huis van den bommendraaier stond op den
95 Lichtenberg, welke heuvel dien naam heeft gekregen na den dood van Valuas, een
veldoverste der Bructeren, die zich in 't jaar 95 na Christus hier is komen vestigen
en de stichter van Venlo wordt geheeten. Hij is oud geworden, de man, en naar de
historie verhaalt, werd hij zeer geacht door zijn volk en door de naburige stammen,
welke hij dikwijls met raadgevingen en wapenen had bijgestaan. Zijn lijk werd
100 verbrand en de asch in een standbeeld bewaard. Hij moet gewoond hebben op den heuvel,
ter plaatse van den hoek der Hout- en Jodenstraat. Na den dood heeft het volk op den
nabijzijnden heuvel zijne gedachtenis vereerd met offeranden; steeds brandde er een
vuur, waarom hij Lichtenberg genoemd werd.

105 Ort houdt den Lichtenberg, evenals den Laarberg te Velden en den heuvel bij de
Velligerstraat voor Romeinsche wachtheuvels.

Nog een oogenblikje s. v. p., 't is te interessant. Ge ziet hier deze nieuwe hellende
straat, ze heet de Bergstraat en behoort aan de Venloosche Bouwvereniging. Toen hier
voor ruim 15 jaren de vesting geslecht werd, vond men aan den voet van dit bastion
110 twaalf geraamten op een rij, en nog enkele deelen van de lijkkasten, men vermoedt dat
het krijgslieden zijn geweest. Dat is hier de Lichtenberg, waaraan nog eene
geschiedkundige herinnering uit de belegering van 1511 verbonden is, toen de
Gelderschen werden belegerd door de Brabanders; ge hebt toch wol eens gehoord van
onze Trui. Ja, er zweeft u iets van voor den geest, maar 'k zal u helpen,
115 waarschijnlijk hebt ge gelezen gehad *Het beleg van Venlo* in 1511 door Van den
Eertwegh. Gertruid Bolwater, zoo heette zij, moet wel eene van die zoogenaamde
dragonders geweest zijn. Bij dat beleg, toen Zwartzenburg stadsbevelhebber was, en
waarbij, tusschen twee haakjes gezegd, de toren der St. Martinus-kerk gedeeltelijk
instortte, werd de stad bestormd; de inwoners verdedigden zich met eendrachtigen wil,
120 dag en nacht bewaakten zij de wallen. Onze Trui deed daaraan mee en ontweldigde eenen

vaandrig, die reeds tegen den muur opgeklommen was, het vaandel en wierp van den walmuur de bestormers met steenen ter aarde. Het beleg werd opgebroken zegt Slichtenhorst, om den "fellen wederstand en onbuigzaame moedigheid van de belegerde zelve".

125

Maar nu M. H., als 'k u verzoeken mag, slaan we den hoek om en laten we dan achter langs het fort gaan.

130

Mag ik u even attent maken op die ruïne, de zoogenaamde "villa Büt". Het fort Ginkel is in 1731 aangelegd door den toenmaligen bevelhebber Reinoud van Reede, heer tot Ginkel. — En keeren we ons eens even om, zie over de Maas daar ook de puinen van het fort St. Michel, links van het huis De Staai. Het werd op Michaëlsdag, den 29. Sept. 1641 door de Spanjaarden aangelegd en in 1643 voltooid. Het had 118,000 Brabantsche gulden gekost, d. i. zoowat 52,000 gld. holl. En wat heeft het nu opgebracht, raad eens? — f. 26,650. Zie even stroom afwaarts: daar ligt het Gebroken slot. 't Is onbekend wanneer het gesticht is; in Keuller's *Geschiedenis van Venlo* komt het in 1511 voor; de vernieling moet in den 80jarigen oorlog plaats gehad hebben, en wel in de eerste helft der 17. eeuw.

135

140

En nu hier niet langer stil gestaan; we moeten over het "Hoëgschoar" (vertaald heet het Hooge schoor, d. w. z. verhoogd aangespoeld land), door den beemd de "Miëbaend", en den Veldenschen weg traverseeren.

Intusschen kan ik u wel eenige inlichtingen geven over *landweren en wallen*.

145

De Romeinen, zoo las ik in Ort, alsook de Germanen, maakten op hunne grenzen duidelijke afscheidingen, die naarmate zulks noodig was, meer of minder verdedigbaar waren. Die grensscheidingen bestonden uit een of meer wallen moe evenwijdig loopende droge of natte slooten. Prof. Schneider heeft er twee namen voor: "Gebrückgraben" en "Pfahlgraben". De eerste soort is in Nederland alleen bekend; zij loopen in afzonderlijke, doch aan elkander sluitende armen, die een terrein of landstreek af-

150

of insluiten; zij zijn met levend hout beplant om de daarachter staande verdedigers te beschutten; terwijl evenals bij de Romeinsche wegen, wachtheuvels voor versterkte observatie- en signaalstations op onderlingen gelijken afstand aan deze landweren liggen.

155

De Pfahlgraben vormen een doorlopende linie en hebben dezen naam gekregen, omdat hier een rij van aan elkander verbonden palen, de beschutting geeft; in plaats van wachtheuvels zijn bij deze soort van landweren, gemetselde steenen torens gebouwd, waarschijnlijk op denzelfden afstand van elkander als de wachtheuvels. Deze vindt men aan den rechteroever van den Bovenrijn.

160

De Gebückgraben werden door de landbewoners zelve, onder Romeinsch opzicht, gebouwd, en deze ook met den veiligheidsdienst daarbij belast; de Pfahlgraben echter werden geheel door Romeinen alleen vervaardigd, die ook de wachtdiensten daarbij waarnamen.

165

In vele streken ten noorden en zuiden van den Rijn, ook in Limburg en Noord-Brabant zijn een groot aantal wallen meest van kleine slooten vergezeld, die in een rechte of gebogen lijn de eene landstreek van de andere afscheiden, of wel één of meerdere drie of veelhoekige terreindeelen insluiten. Dergelijke wal-insluitingen worden op sommige plaatsen bij honderden gevonden, hoewel zij bij het meer en meer ontginnen van den bodem, merkbaar verdwijnen; niet alléén op plaatsen waar goede bouwgrond is, vindt men ze, maar in eenzame heiden, bosschen en moerassen zijn zij zelfs talrijker en natuurlijk meer in oorspronkelijken vorm.

170

Om de vroegere bestemming van die wallen te leeren kennen, verwijst Schneider naar Tacitus, Germ. 16, waar men het volgende leest:

175

"Dat de Germanen geen steden bewonen is bekend genoeg, ook dat zij geen bij elkaar liggende woningen dulden. Zij bouwen van elkaar af en verspreid naar dat hun een bron, een veld of bosch bevalt. Zij bouwen wijken, niet op onze wijze, uit samenhangende en aaneenverbonden gebouwen samengesteld; ieder omringt zijn huis met een ruimte, 't zij als middel tegen brand, of omdat men geen begrip heeft van bouwen".

180

Hieruit blijkt dat men twee soorten van woonplaatsen bij de Germanen moet onderscheiden, nl. eenige wijd uit elkander gelegen hofateden, waarvan nu nog een drie-, vier- of meerhoekigen wal over is, en een soort van dorpen, die echter van Romeinsche dorpen zeer verschilden. Cesar vermeldt reeds zulke dorpen bij de Menapiërs en Sicambers, Tacitus bij de Marsen en Catten.

185

De plaatsen, waar zulke dorpen hebben bestaan, zijn nu te herkennen aan de vele wallen, die elkander onder verschillende hoeken snijden en daardoor terreinen vormen, waarop de woningen stonden. Dikwijls liepen er wegen door, die de dorpsstraten vormden en zij wallen en slooten hebben van grootere afmetingen dan de overige.

190 Wallen, die een grooter terrein afscheiden, moeten als grenzen tusschen dorpen of
tusschen eigendommen van geslachten of stammen beschouwd worden, en zijn dat niet
zelden tegenwoordig nog, zooals de landweer van Calbeck en die in de Jammerdaalsche
heide bij Venlo-Tegelen. Het is wel waar, dat ten tijde van Caesar bij de Germanen
geen persoonlijke grondeigendommen bestonden, doch na de verovering van deze
landstrecken door de Romeinen, toen de stammen aan een vaste woonplaats werden
gebonden en de akkerbouw meer en meer werd uitgebreid, mogen wij aannemen, dat het
persoonlijk eigendom spoedig is ontstaan.

195 M. H., laten wij nu eens even op dezen heuvel staan; in deze buurt hebben we meerdere
kleine wallen, zooals ze alleen en talrijk zijn tusschen Rijn en Maas, vooral te
Cranenburg, Kleef, Goch, Calcar en Uden, volgens Schneider; waaraan Ort die van Venlo
toevoegt, als:

200 Tusschen de Maas en den Straalschen weg: Veegtes, Kruisberg, Zwartwaterkamp,
Groethof, Eikelveld, Hanenkamp, Hoogenkamp, Ketelberg, Voutenberg, Neurkenskamp enz. ;
Tusschen den weg naar Stralen en die naar Herongen: Lovendaal, Groothoogstraat,
Arenberg, Genraai, Aan de Rijnstraat, Aan de Kluis (ouden van dagen wisten nog dat
hier een eremiet woonde), enz. ;

205 En tusschen den Kaldenkerker en Tegelschen weg: Aan het Jammerdaal, Aan de Kluis,
Vrijenbroek, Kleinkamp, Wylrehof, Hulsforthof, Voordijk, Wittendijk, Aan Vindelsweg,
enz.

De grootste wal in onze buurt is aan de overzij der Maas; hij loopt van af het moeras
bij het wachthuisje no. 6 der spoorlijn Venlo-Horst, in een halven cirkelvorm, met de
210 holle zijde zuidoostwaarts gekeerd, in een richting van het zuidwesten naar het
noordoosten. Hij is meer dan 2 meter hoog, 9 meter breed, en ongeveer 700 meter lang.
Door het volk wordt hij den "Germaanschen wal" genoemd. De natuurlijke heuvels in het
noordoosten volgende, zegt Ort verder, tot nabij den grooten weg Venlo-Horst, ziet
men weder een wal, zooals de vorige, sluitende aan den bovenrand des heuvels en een
215 richting volgende van het oosten naar het westen, achterom de boerenhofsteden "de
Saar" of "Laar" en "St. Jan", tot aan het moeras "het Meir" ten oosten van
"Berkterbroek". Dit gedeelte van den wal is hier en daar afgebroken door
vergravingen, ten gevolge van ontginning der heide, op sommige plaatsen heb ik hier
ook twee wallen achter elkander gevonden.

220 In het zuidoosten bevinden zich ook wel gedeelten van wallen, doch zonder dat ik nog
onderlingen samenhang daartusschen heb kunnen vinden. Het terrein tusschen die wallen
heet "de Römer" en is eene groote Germaansche begraafplaats, waarop echter geen spoor
van Romeinsch oponthoud was gevonden, totdat ik kortelings het geluk had, in het lage
land, het Meir genaamd, vele Romeinsche potscherven en stukken turfsteen te
225 ontdekken. Volgens een daar nabij wonend landman moet vroeger een heuvel midden in
het Meir hebben gelegen, die uit elkander is geworpen; vele potscherven en stukken
steen, die te voorschijn kwamen, werden over de akkers verspreid.

230 Ziet u daar in de Kruisbergen, ook wel Genooier bergen genoemd, de kapel. Daar ligt
begraven zuster Agnes Maria Huyn van Amstenrade, beroemd door deugden, genaden en
gaven Gods. Zij leefde in het klooster Trans Cedron. Haar lichaam zou onbederfelijk
zijn.

Vroeger stond ter plaatse dezer kapel het klooster Mariëndaal, welke naam thans de in
't vorig jaar zich op Gerritten gevestigde Dominicanessen hebben overgenomen.

235 Op het terrein daar gindsch tusschen Genooi en Velden, de Rummer geheeten, kampeerde
in 1794, generaal Pichegru met zijn leger.

Daar we nog een heel eind te wandelen hebben, zullen we den Veldenschen weg niet
240 verder oploopen om het Zwartwater te bezoeken, en maar dadelijk oversteken.

Heeren, ziet u dat geel huis daar voor ons, links vóór Besjes, waar die twee hooge
boomen, naar 'k meen in 1769 gepoot, voor de deur staan, dat heet de "Spiker", een
kogel ligt als sluitsteen op den gevel. Het is een oud heerenhuis. De Groethof ligt
er bij.

245 Voilà Gerritten, le convent des Dominicaines, M. H., thans Mariëndal geheeten.
Vroeger woonde hier de heer Heutz, stichter van de liefdadige instelling van zijn
naam; vóór hem is 't door zekeren heer Boymans bewoond geweest, lid der familie,
welke het museum van dien naam te Rotterdam stichtte. Gaat men achter langs het
klooster, dan komt men op den Ketelberg; zoekt daar door het dunne hout te komen en
250 ge hebt een prachtig gezicht op de achter den berg gelegen landstreek, met het
Zwartwater, de Vaalkuilen en de zoo romantisch tusschen het hout gelegen, in de
laatste maanden meermaals ter sprake gekomen woning van den ... stadsboswachter.

255 Maar zullen we nu niet bij de dames Jentjens wat rust houden; onder een kop koffie, die zij zoo goed weten te maken, zal ik u over hetgeen 't eerst volgt onderhouden. Laten we "boven" gaan zitten.

260 M. H., kijk eens door het raam. Hier tegenover ligt het in den laatsten tijd zoo befaamd geworden schoolgebouw. Van 1836 tot 1860 zwaaide mr. Van Oeyen daar zijn scepter. Sedert is zij opgeheven. Thans, een goed jaar à peu près, is er een bewaarschool bij de Zusters op Gerritten.

265 Achter de school loopt de spoorweglijn Venlo-Gelder — zie daar rechts — over het land waar de Spanjaarden in 1625 de Fossa Eugenia hebben willen aanleggen, het kanaal om Rijn en Maas te verbinden, van Rheinberg langs Kloosterkamp, Bruggen, Gelder, alwaar het de Niers doorsneed, tot Venlo. — In 1806 had Napoleon I. het plan de Schelde, Maas en Rijn te verbinden. Den 10. Mei 1806 werd gedecreteerd om het "Groote Noordkanaal", aldus werd het thans genaamd, te maken van Antwerpen over Herenthals, met een 8000 meter langen arm naar Lier, over Neerpelt, Loonen, Weerd, Meiel op Venlo. Van hier over Herongen, Louisenburg, Suchtelen, Neerssen naar Grimmhausen bij 270 Neuss. Het kanaal had eene lengte van Antwerpen tot Venlo van circa 115,000 meter, van hier tot den Rijn 52,700 meter. De breedte zou zijn 13 meter, en het zou bevaarbaar worden gemaakt voor schepen van 400 tonnen. De sluizen, elk met eenen val van 4 meter, op het gedeelte Maas-Rijn, zouden komen: 1. aan de Maas, 2. aan het fort Ginkel, 3. tusschen de forten Ginkel en Beerendonk (dit laatste lag ongeveer waar de 275 heer Schram woont), 4. aan den berg, in de gemeente Stralen, 5. te Herongen, 6. tusschen Herongen en Louisenburg, 7. te Louisenburg, 8. en 9. nabij den Rijn. — De geheele onderneming zou een 20 millioen franken kosten. In 1808 begon men ijverig er aan te werken; in 1811 werd het werk gestaakt wegens de vereeniging van Holland met Frankrijk. Ware dit een jaar later voorgevallen, dan ware 't kanaal tusschen Maas en 280 Rijn gereed geweest, zoover was men er al mee gevorderd; er was reeds 12½ millioen frank aan besteed. Meermalen is om de voltooiing zoowel door Antwerpen als Venlo verzocht, maar steeds zonder goed gevolg. Nog is een voor eenige jaren gedaan verzoek min of meer aanhangig te Berlijn en te 's-Hage, maar op 't vooruitzicht van te slagen is weinig hoop. — Iets meer stadswaarts, tegenover den kastelein G. Haanen, steekt 285 nog het bovenste gedeelte van eene peilschaal uit den grond.

Een sprookje wil ik u niet onthouden, nl. er was zekeren Hazenpoth, aannemer of opzichter bij de werken van dit kanaal, die, na allerhande daden van bedrog te hebben gepleegd, zijn verdiend loon in de andere wereld zou bekomen hebben, en gedoemd was, 290 om van tijd tot tijd met een gloeienden wagen, bespannen met vier vurige rossen, door de lucht te rijden, over de geheele lengte der vaart. Verscheidene boeren beweerden indertijd zulks te hebben gezien.

Beste juffrouw Jentjens, as je blief! 15 centen voor je lekkere koffie. — M. H. laten we nu, den weg hiertegenover inslaan, langs de school, om den Herongerberg te 295 bereiken. Intusschen wil ik U wat van Romeinsche wegen meedeelen.

Volgens een Punicisch schrijver, Isidorus genaamd, schrijft Habets, zijn de Carthagers ± in de 5e eeuw vóór Christus, de eersten geweest die bestrate wegen 300 aanlegden, en naar hun voorbeeld maakten de Romeinen groote wegen door hun rijk. Zij legden echter da ?? uxe en een ongeloofelijke energie aa[n de dag.]

Een groote grenspaal, te midden van het Forum geplaatst, was het punt van uitgang van alle wegen, welker net zich uitspande naar het zuiden, naar de Euphraat (eene rivier in Aziatisch Turkije), naar den Nijl, naar Gallië, naar de duinen der Noordzee, en naar de moerassen der Batavieren, zegenvierende over alle hinderpalen, en verbindende 305 de hoofdstad met de meest verwijderde provinciën.

De bestaande natuurlijke wegen der Kelten en Germanen, zegt Ort, waren niet voldoende voor de Romeinsche legers met hun nasleep, en werden onder Cesar gebruikt, verbeterd, en waar zij door een minder gunstig terrein liepen, opgehoogd en damvormig gemaakt. Wanneer men weet dat de Romeinen gedurende 6 eeuwen in Italië en 4 eeuwen in de 310 provinciën onophoudelijk aan de wegen gewerkt hebben, dan begrijpt men dat er ontzaglijke sommen aan besteed zijn.

De Romeinsche wegen, meldt Hirschfeld, worden onderscheiden in 2 soorten, naarmate hun doel: 1. Militaire of consulaire wegen, uitsluitend tot militaire doeleinden door den Staat aangelegd en onderhouden, welke meestal in rechte lijnen liepen; 2. 315 Vicinaalwegen, welke verbindingswegen waren door de landbouwers voor eigen gebruik aangelegd. Als openbare wegen werden deze dan alleen beschouwd, indien zij verschillende militaire wegen onderling verbonden.

De heerwegen vormden dammen, die eene hoogte hadden van 1,26 M. tot 2 meter boven het

terrein, in enkele gevallen op zeer lage plaatsen waren zij zelfs 4 meter hoog.
320 Wegens die damvormige constructie zijn zij van alle later aangelegde wegen te onderscheiden; het hemelwater liep goed af; zij gaven vrij uitzicht over het omringend terrein en men kon van een hooger standpunt den vijand beter bevechten. Alleen bij Rome was den damvorm overbodig geacht. Aan beide zijden naast den middelweg, welke "agger", d. i. dam, werd geheeten, had
325 men boorden met eene sloot, daarnaast gewoonlijk zijwallen. Soms vindt men ook ook aan beide zijden van den middendam een voetpad van platte steenen, b. v. te Andernach.

Oberst-Lieut. Schmidt zegt dat aan den Nederrijn de Romeinsche wegen bestaan uit een hoogen aarden dam, bedekt met eene 2 - 2½ voet hooge kiezellaag met mortel verbonden.
330 Dit is echter alleen waar bij de groote heerwegen, daar bij den weg van Xanten naar de Maas van mortel geen spoor te vinden is. Ook Paulus heeft onder de vele door hem onderzochte wegen, slechts bij weinige het gebruik van kalkmortel gevonden, daarentegen treft men soms wel twee of drie kiezellagen aan, die door leemlagen zijn gescheiden. In plaats van kiezel zijn ook stukgeslagen steentjes gebruikt, die met
335 tusschenliggende aarde vastgestampt zijn. De meest volkomen gebouwde wegen hebben bovendien nog eenen onderbouw, bestaande uit groote in kalkmortel gezette steenen, terwijl de bovenste kiezellagen eveneens een kalkverband bezitten. Men gebruikte voor die wegen gewoonlijk de steensoort, die in de landstreek zelve gevonden werd. Indien die steensoort echter te zacht was (b. v. zandsteen), zoo voerde men voor de bovenste
340 steenlagen hardere soorten aan (b. v. basalt, kwarts, harde kalksteen en kiezel). De dikte der steenlagen, kalk, mortel en zandlagen te zamen, is volgens Georg Hirschfeld 1,10 M. tot hoogstens 1,25 M. - Bij dergelijke wegen ontbreekt soms de kalk bij den onderbouw. Aan een en denzelfden heerweg is de bouw over zijn geheele lengte niet dezelfde, maar verandert naarmate het terrein of het meer of minder verkeer dit
345 noodig maakte. Hoogst zelden, meldt Ort, waren de wegen met groote steenen geplaveid, en waar men die soms denkt aan te treffen, blijkt bij nader onderzoek, dat men den onderbouw heeft gevonden, terwijl de bovenste lagen tot het maken van andere wegen er af zijn genomen.

De zijwallen dienden om de op den hoofddam marcheerende troepen tegen vijandelijke overvallingen te vrijwaren; zij bestaan alleen uit aarde. Afwijkingen komen voor op terreinen welke een of ander overbodig of den aanleg ervan onmogelijk maakten.
350

Hé, zie zoo, Goddank, dat we op den Herongerweg zijn. Op die binnenwegen is 't lastig
355 loopen en meestal vuil. - Nu M. H. weten wij toch al precies genoeg wat en hoe de Romeinsche wegen zijn. Om ze op te sporen, hebben we nu niet noodig, en hij die er lust toe heeft, verwijs ik naar Ort. Hij zegt ons dat daarvoor noodig is, dat men de verschillende constructiën kent, dat men weet hoe zij zich na zooveel eeuwen, ?? gestel hebbe om ?? men een k?? gen
360 achtereen met het sondeerijzer in de hand door te zijn dior ongebaand terrein een eenmaal gevonden spoor te te kunnen vervolgen.

We zijn nu hier op het terrein van zoo'n Romeinschen weg gekomen, nl. die van Venlo naar Bi?heim en Homberg aan den Rijn bij Ruhrort. Ik zal Ort zelf laten spreken:
365 Van Venlo gaat een Romeinsche weg naar Niederdorf en waar de chaussee vele krommingen bij Herongen maakt, loopt hij rechtuit in oostelijke richting naar de Wankumer chaussee; voor eenige jaren waren de overblijfselen van den ouden weg te Niederdorf en te Herongen nog zichtbaar, te Wankum vond men den kiezeldam naast de chaussee, terwijl hier bovendien een Romeinsche grafsteen is gevonden. Deze weg, die mij zeer
370 nauwkeurig bekend is, werd vroeger door mij niet voor een Romeinschen weg gehouden, doch de verzekering van den geleerden en bekwamen navorscher prof. Schneider, dat bij Niederdorf en Herongen nog voor eenige jaren overblijfselen zichtbaar waren, doet mij nu niet meer twijfelen. Eenige nadere bijzonderheden omtrent dien weg, en eene in andere richting, dien ik vroeger den Romeinschen weg dacht, laat ik hier volgen.

Even buiten Venlo ligt eenige honderd passen zuidelijk van den weg een hoog stuk land, aan het beekje "den ouden Rijn", dat het "Romerskamp" heet; iets verder, bij de
375 laan, die naar de Tichelarie voert, verhaalt men dat 's nachts dikwijls een mensch zonder hoofd wandelende gezien is (Hazenpoth), ook vurige ruiters enz. Daar waar de weg tegen de heuvels opgaat, ligt een herberg "in de stad Venlo" geheeten, doch op de
380 kaart van Buyx wordt die plaats "Lusseike" genoemd; op den heuvelrand achter dit huis, naast den ouden postweg van Stralen, zijn door mij scherven van Romeinsche tegels en andere Romeinsche potscherven in den grond gevonden. De chaussee gaat nu in noordoostelijke richting de heuvels op, de oude weg vroeger rechtuit in oostelijke richting als holle weg en op het hoogland gekomen steeds in rechte lijn, zonder de

385 minste kromming tot nabij Louisenburg aan het Noorderkanaal. Aan de overzijde van dit
kanaal begint een breede weg die in noordoostelijke richting tot bij de kerk te
Wankum loopt. De weg is tegenwoordig, tot Lusseike, kunstweg, de holle weg is zeer
veranderd en gebruikt als zandgroeve; op de hoogvlakte is hij op de vlakke heide als
390 eene breede rijweg met aan weerszijden kleine slooten, onmiddellijk in het bosch zijn
de zijwallen en slooten nog geheel aanwezig tot zij nabij Louisenburg, waar
Romeinsche oudheden zijn ontdekt, in het houwland verdwijnen. Verder naar Wankum is
het mij niet bekend of er overb[l]ijfselen van wallen en slooten aanwezig zijn; op de
kaart van Buyx is een gedeelte van den weg geteekend en draagt dit den naam van
395 "Brühlsche Strasse".
"Van Wankum gaat de heerweg" enz. — Verder citeeren kan ik staken, 't is niet meer op
ons grondgebied; 't is daar Pruses! De liefhebbers, die meer wenschen te weten,
schaffen zich het werk *Oude wegen en landweren* aan.

A propos van Herongen gesproken. Dit plaatsje is bekend om de St. Amandus-bron of
400 put. De h. Amandus was bisschop van Tongeren, die als Apostel der Nederlanden
beschouwd werd. Aan dezen put heeft hij omstreeks het jaar 800 de heidenen gedoopt;
den put ligt aan eenen ouden Romeinschen weg.
Tusschen Herongen en Wankum werden vele Romeinsche oudheden gevonden. Prof. Schneider
405 zegt, dat aan den Boschberg oude graven en omsteecks 300 passen zuidelijk van de
chaussee het "Heidenkerkhof" ligt, naast den heerweg, waar oudheden zijn gevonden. De
geometer Buyx, te Nieuwerk, op zijn Antiquarische Karte van de omstreken van
Gelderland, vermeldt een Romeinsche legerplaats noordelijk van Rehboch aan de
Schürkesbeek; een 100 passen noordwestelijk van daar aan de Dambeek, Germaansche
410 grafheuvels, en bij Herongen, aan de Bekerstraat, Romeinsche graven en oudheden.
M. H., laten we thans terugkeeren, om door de Puteanusstraat tot de andere zijde der
stad te komen, waar het op oudheidkundig gebied interessanter zal worden.
(Wordt vervolgd.) H.

415

Eene wandeling om Venlo. II.

Zie zoo, wij zijn thans aan 't Zand. — Het Zand", zullen er wellicht onder u zeggen,
had ik mij heel anders voorgesteld, dan een complex huizen".
Ja, M. H., dat was voor eenige jaren ook nog een geheel onbebouwd terrein, een
420 driehoekig spitsbijlopend grasveld, van af de sociëteit "de Prins" tot den weg bij
den bloemist Vallen naar den kolonel. Behalve de herinnering aan de paardenmarkt en
dat hier de infanterie, de schutterij en de kindermisjes excerceerden, is er nog
eene aan verbonden; nl. toen Napoleon I. in 1804 tot keizer der Franschen was
uitgeroepen, maakte hij eene reis van uit het kamp van Boulogne naar Aken, Crefeld,
425 en kwam ook ons Venlonaren den 12. September van dat jaar eens opzoeken. De Keizer,
zoo schrijft Keuller, ingehaald door eene eerewacht te paard, kwam, in zijnen wagen
gezeten, langs den ouden weg van Stralen, steeg te paard aan den Lusseikerweg, en
reed, ten einde de Geldersche poort, welke door haren bouwvalligen staat niet al te
veilig geacht werd, te vermijden, over de kruin des bergs, zelfs door boomen en
430 struikhout henen, om des te beter de ligging der vesting te kunnen betrachten.
Omstreeks tien uur voormiddag in het Zand aan den voet van het glacis gekomen, werd
Zijne Majesteit ontvangen door de civiele autoriteiten en eene eerewacht te voet, en
daar werden hem door den heer maire Van den Vaero de sleutels der stad aangeboden.
Voor de rariteit wil ik over dit bezoek ook nog het volgende mededeelen. De poort
435 inkomende, wendde Napoleon zijn paard eensklaps links, waarschijnlijk om zich aan de
ontelbare menigte, die hem opwachtte, te onttrekken, sloeg het enge straatje, genaamd
de Floddergats (hetwelk daarna den pompeuzen naam van Keizerstraat verkreeg) in, en
richtte zich, alleen gevolgd door den commandeerenden officier der genie, naar het
klooster Maria-weide, destijds het eigendom van den heer Lenssen, (thans der familie
440 Berger), alwaar zijn gevolg, waaronder men 's Keizers schoonzoon Eugène Beauharnais,
later Onderkoning van Italië, den maarschalk Lannes, hertog van Montebello, en
verscheidene generaals telde, weder bij hem kwam. Ka den hoofdwal rondgereden te
hebben, ging de Keizer de buitenwerken inspecteeren, en aan het onderste einde van de
Maaswaard gekomen zijnde, zou hij aldaar, indien men hem niet tegengehouden hadt,
445 door den mond der haven, waar meer dan zes voet water stond, gereden zijn. Een
bootje, waarin hij zich toen met den kommandant der genie begaf, bracht hem, op zijn
bevel, aan de overzijde der rivier, en een oogenblik daarna, zag men hem wederom te
paard over de batterijen van het fort St. Michiel galoppeeren. Aan deze zijde
450 teruggekeerd, begaf hij zich langs de Maas, rijdende aan den Broesert door het water,
dat uit de grachten aldaar in de rivier uitloopt, naar de forten Ginkel en

450 Beerendonk, en kwam eindelijk in de stad terug, vergezeld van dezulken, die hem op
dezen schielijken tocht waren bijgebleven. Na zich nog een paar uren te hebben
opgehouden, krom de Keizer in zijnen wagen, met acht paarden bespannen, en door een
sterk detachement der keizerlijke garde begeleid, verliet hij de stad, zich begevende
455 zijne reis over Mainz naar Parijs te vervolgen. Beauharnais, Lannes, met alle
stafofficieren van 's Keizers gevolg, vertrokken eerst des anderen daags, en begaven
zich naar Crefeld.

Maar laten we weer op onze oudheidkundige indeling terugkeeren. Hier van 't Zand uit
460 loopt een Romeinsche weg, dien de heer Ort tot het Hinsbeckerbroek heeft opgespoord.
Laat ik hem zelf de eer tot u te spreken:

Op het Zand buiten Venlo gaat van den weg, die van daar naar Kaldenkirchen loopt, een
zijarm naar Leuth. Eenige honderden passen van dit scheipunt verdeelt de weg zich
465 weer, een arm loopt naar Leuth, de andere naar de groote heide, die als exercitie-
terrein wordt gebruikt. Die laatste arm gaat als breede zandweg tegen de heuvels op
en heeft op de hoogvlakte aan zijn rechterzijde een wal liggen, die niet evenwijdig
met den weg loopt, doch daarmede bij den heuvelrand een scherpen hoek maakt en de
zuidelijke grens van het exercitie-terrein vormt, terwijl de weg ongeveer 120 passen
470 van die grens op de heide komt. Deze wal nu staat op de kaart van Buyx als landweer
geteekend. Het is mij bij onderzoek gebleken, dat op ongeveer 25 M. afstand van den
eersten wal, een tweede daarmede evenwijdig loopt. Tusschen de twee wallen wordt dus
een weg gevormd, die door smalle zijsloten van de wallen is gescheiden, die weder op
hunne beurt door een zijsloot van het omliggend terrein zijn verwijderd.

Niettegenstaande dat de Duitsche navorschers mededeelen dat alle Romeinsche wegen
475 smalle dammen waren, hebben ons de opgaven van den heer Jos Habets doen zien, dat in
zuidelijk Limburg onweerlegbaar bredere wegen van de Romeinen waren en de heer Van
der Rit noemt, 60 Romeinsche voeten de vaste breedte van Romeinsche wegen in België,
die soms 100 voeten werd op plaatsen van druk verkeer; wij krijgen daarvoor dus een
breedte van ruim 17 en ruim 29 M., dit laatste getal met de wallen en sloten erbij
480 gerekend.

De weg loopt nauwkeurig in de richting der torens van Venlo en Hinsbeck; ik heb hem
gevolgd tot nabij de oevers van het Schrolick-meer en het Hinsbeckerbruch, waar ik
door den moerassigen bodem werd tegengehouden; hij snijdt de chaussee Herongen-Leuth
485 bijna rechthoekig. In het verlengde van den weg loopt naar de zijde van Venlo een
voetpad door moerassig terrein achter de tuinen van het Zand, langs het Panhuis,
waarbij het land genaamd "Romerskamp" ligt, en in de richting van Hinsbeck, vinden
wij, aan de overzijde der genoemde meeren, een zandweg, die bij de Hombergen, aan de
tegenwoordige chaussee naar Hinsbeck aansluit. Oudheden werden aan dien weg gevonden:
490 waarschijnlijk op het stationsterrein te Venlo, Romeinsch vaatwerk en traanfleschjes.
Bij Hoogen Dries, slechts eenige passen zuidelijk van den weg, en nabij de meeren,
teekent Buyx op zijn kaart Romeinsche oudheden aan; bij de Hombergen, oostelijk van
de meeren, onderzocht ik een grafveld waar ik Germaansche urnen, maar ook Romeinsche
potscherven heb gevonden. Een van die urnen liet ik bij den Förster van Graaf von
Schaesberg, die bij de Hombergen woont, staan, deze man heeft ook Romeinsch vaatwerk
495 in zijn bezit, volgens hem afkomstig van genoemde begraafplaats. Opmerkelijk is het
dat de verlengden van de reeds beschreven en hierna volgende Romeinsche wegen te
Venlo, alle tusschen de oude markt aldaar en den Lichtenberg uitkomen, dus nabij het
oude veer (of Staai) over de Maas en niet tegenover Blerik (Blariacum).

500 Dadelijk komen we aan de volgende wegen, M. H., maar ziet nog even ginds, dat hooge
huis voor den berg; het is Stalberg, nog min of meer is aan den bouwtrant te zien,
dat hier vroeger de heeren van Stalberg woonden, van hen zijn verscheidene
burgemeester geweest; hetzelfde is te vermelden van het daarnaast liggende huis "Aan
Vinken".

505 En daar tegen de helling van den berg dat witte huis, geheel in 't groen gelegen,
heet "Aan de Zeven bronnen", om dat er 7 watersprongen zijn. De vroegere eigenaar de
heer Bontamps had er in 1833-36 een wijngaard aangelegd, zoo ook zijn buurman
Verwins, die het huis Maagdenburg gebouwd heeft, en dien thans zoo vervallen eigendom
tot een prachtigen lusthof had ingericht. Van daar ook de naam "Aan de Wijnbergen". -
510 Maar met de druiven die er groeiden, ofschoon het product wel eens op een
landbouwtentoonstelling moet bekroond zijn geweest, heeft men 't niet verder dan tot
het maken van azijn kunnen brengen. Hier was dus recht toepasselijk de fabel van den
vos: die druiven zijn te zuur.

515 In die buurt op den berg is ook de Galgenberg, waar onze grootouders nog levenlooze
kwaaddoeners hebben zien bemmelen.

M. H., laten we nu rechts den weg langs Thywissen's molen inslaan, welke ons leidt tot het zoo te noemen heiligdom der Venloosche "moetwormen" (mollen), 'k wil zeggen opdelvers.

520 Intusschen moet ik u een sprookje meedeelen, 'twelk Michels van deze eenigszins geheimzinnig voorkomende plek, maar zeer interessant voor hen die van natuurschoon houden, in de *Limburgsche Legendes* verhaalt: In vroegere tijden wandelde in de omstreken van Venlo, nabij den Ondersten Houtmolen, aan de waterkom van Venloo's fontein, alle nachten een vuurman. De bewoners van den omtrek moesten hem alle jaren
525 eene kar zand, een paar bliken schoenen en 7½ stuiver geven. Eens kwam een knecht van den Bovensten Houtmolen 's avonds laat uit de stad; aan de waterkom gekomen, zag hij boven op den berg eenen man staan; meenende dat het een kameraad was, bijgenaamd de Dikke, riep hij "Dikke, geef mij eens wat vuur!" Nu kwam hem de vuurman na, maar
530 de knecht dreef zijn paard in galop en was juist de schuur van zijnen molen binnen, toen hem de vuurman inhaalde; des morgens vond men eene koolzwarte hand op de schuurdeur afgeteekend.

Komen we op de Romeinsche wegen in de eerste plaats terug.

535 Van Venlo liep een heerweg naar Kaldenkirchen, hier dicht langs den molen. Achter het grensstadje verdeelde hij zich in twee armen, waarvan de eene over Breyel, Speck, Boisheim, Dulken, voorbij de Pohlhut op Viersen enz. naar Neuss. De andere arm achter Kaldenkirchen ging over Bruggen, Niederkruchten enz. naar Julich, tusschen Aken en Keulen.

540 Wij hebben dus drie wegen van Venlo uitgaande de 1. over Herongen, Wankum enz. naar Binsheim-Orsoy en Homberg; de 2. tot Hinsbeckerbroek; de 3. naar Kaldenkirchen, in twee armen naar Neuss en Julich.

Als men deze op de kaart ziet, dan loopt de eerste in noordoostelijke, de tweede in oostelijke, de 3. in zuid-oostelijke richting.

545 Nu komt er een vierde Romeinsche weg van Xanten naar Tudderden bij Sittard en verder naar Coriovallum (Heerlen). Deze doorsnijdt de drie eerstgenoemde: de eerste aan deze zijde van Herongen, de tweede aan den berg bij de Zeven bronnen, loopt voorts aan deze zijde van Leuth, en doorsnijdt de derde vlak achter Kaldenkirchen.

550 De eerste Romeinsche weg van Venlo liet Herongen rechts liggen, liep dus tusschen Herongen en 't Zand bij Stralen. Daar wordt hij door den weg Xanten-Tudderden doorsneden. Van dit punt gaat deze laatste weg uit het zuidelijk gedeelte van Niederdorf, waar Romeinsche oudheden te voorschijn kwamen, als oude grasweg met kiezelsporen door de akkers en daarna door het bosch, voorbij Louisenburg, waar ook Romeinsche oudheden zijn gevonden, en eindelijk over de heide, waar hij plotseling ophoudt. Prof. Schneider heeft in de Herongerheide geen sporen meer gevonden, eerst
555 daar waar de weg Venlo-Hinsbeck de chaussee Herongen-Leuth doorsnijdt, vond hij ongeveer 400 passen van de chaussee in het bosch den weg terug, als een lage kiezelrug die tot aan de westzijde van Leuth, waar Romeinsche oudheden zijn gevonden, kan gevolgd worden. Van Leuth gaat de heerweg met de chaussee samen naar

560 Kaldenkirchen; van daar onder den naam van "Ravenstrasse" hier en daar met zijwallen, eerst door de akkers, dan door het bosch, in zuidelijke richting, en komt bij den Weissen Pfahl in de Maasvallei. Hij volgt nu de Duitsch-Nederlandsche grens langs eenige grafheuvels en heet "Prinsendijk" of "Prinsenbaan". Aan het einde van het Bruggenerbosch, waar de weg iets links draait, komt hij op Nederlandsch grondgebied; de kiezeldam is aan de beide oevers van de Zwalm goed zichtbaar. – Verder willen we
565 hem maar niet volgen.

Buyx teekent echter van Pont uit drie wegen, nl. een naar Arcen, een naar Stralen en Tegelen (waarschijnlijk is de zoogenaamde oude postweg bedoeld) en een naar Wachtendonk. Ook Leemans en Habets veronderstellen eenen weg die, te Venlo of even onder de stad, met de overzij der Maas in verbinding stond.

570 M. H., ik hoop dat de wandeling in 't bosch en over de heuvels, met het schilderachtig dal en de waterkommen, u het droge dezer beschrijving minder heeft doen gevoelen. We staan nu voor de Jammerdaalsche heide, met hare Germaansche en Romeinsche oudheden. Ziehier wat de heer Ort ervan vertelt:

575 Nu moet ik een andere vindplaats van Romeinsche en Germaansche oudheden beschrijven, die evenals Lusseike is gelegen op den heuvelrand, die bij het Noorderkanaal begint, Venlo één K. M. westelijk laat liggen en in bijna rechte lijn tot aan het vroeger genoemd Bruggenerbosch doorloopt, nu eens zeer nabij, zooals bij Venlo, dan eens verder van de Maas verwijderd, naarmate die rivier haar loop neemt.

580 Die vindplaats draagt den naam van Jammerdaalsche heide en ligt bij de grenzen van Venlo en Tegelen. Het is een hooggelegen heide, in het noordwesten vormen de steile

585 heuvelhellingen, met moerassig terrein onderaan, de grens, in het noordoosten loopt een beek die twee waterkommen en een eng dal, het Jammerdaal vormt; in het zuiden loopt een landweer van ongeveer 2000 M. lengte, terwijl aan de oostzijde tusschen de beek en de landweer de toegang afgesloten is door de chaussee Venlo-Kaldenkirchen, welke weg, zooals vroeger door mij is beschreven, van Romeinschen oorsprong is. Door het aanleggen van de spoorbaan Venlo-Kaldenkirchen hebben hier, vooral aan de oostzijde veel veranderingen plaats gehad, doch daar de baan door het dal van de beek loopt, is de vlakte zelve in zijn ouden toestand gebleven. Een holle weg, die zich na 590 eenige passen in twee armen verdeelt, geeft aan de noordzijde toegang tot de heide; een tweede weg, van den Bovensten Watermolen in zuidelijke richting loopende, moet wel van later tijd zijn, daar vele der grafheuvels, waarin ik Germaansche urnen vond, op den weg liggen; een derde weg die, van de Kaldenkircher chaussee afkomt, neemt weldra zijn richting op Gasthuishof en Kaldenkirchen en geloof ik ook van minder 595 belang. Westwaarts van Leuth begint een weg, die eerst in zuidelijke, daarna bij Brand en het Rosenhaus een westelijke richting heeft en nabij laatstgenoemd huis aan de boven beschreven landweer aansluit en langs de beide zijden daarvan voortloopt, totdat de landweer bij de heuvelhelling eindigt, doch de weg als holleweg met veel wendingen in de Maasvallei daalt en voorbij den Hulsfort naar de chaussee Venlo- 600 Roermond loopt en naar de Maas tegenover Holt-Blerik, welken weg Habets vermeent de verbindingsweg of diverticulum is tusschen de twee wegen op de beide oevers, zooals hiervoor is vermeld.

Zuidwaarts van de landweer ligt de Oelischeide met den Oelishof, blijkbaar van Olla= 605 pot, afkomstig; terwijl het opmerkelijk is dat ook nog in de Venloosche en Roermondsche volkstaal steeds een wijde aarden pot, een oelis genoemd wordt. Vooral in de berghellingen, die deze heide begrenzen tot aan de chaussee Tegelen-Kaldenkirchen zijn groote uitgravingen gedaan om aarde te bekomen tot het vervaardigen van dakpannen, tegels, enz., die "Potkuilen" worden genoemd. Zeer vele Romeinsche dakpannen, urnen en ander vaatwerk zijn daarbij te voorschijn gekomen, ook 610 vaatwerk uit de middeleeuwen, waarvan ik enkele exemplaren in mijn bezit heb; de grootste bakkerij schijnt in het Jammerdaal, bij den Ondersten Watermolen geweest te zijn; juist achter den molen heeft de zoon van den molenaar, de heer Hubert Michels een menigte middeleeuwsche potten uitgegraven.

615 In 1879 had diezelfde heer het geluk een Romeinsche pottenbakkerij op de Jammerdaalsche heide te ontdekken; zij had een langwerpigen driehoekigen vorm, zeer vele reeds gebakken vaten met versieringen stonden er in, ook ongebakkene doch die geheel gevormd waren van klei. Eenige weken na de ontdekking bezocht ik de vindplaats; een groote menigte scherven van gebroken vaatwerk lag naast de gedeeltelijk weder toegeworpen bakkerij, terwijl ongeveer 30 passen noordwaarts 620 gebroken Romeinsche dakpannen bij elkander lagen. Blijkbaar was hier eenmaal de woning of hut van den pottenbakker, ja zelfs vonden de heer dr. W. Pleyte die mij vergezelde en ik, na een nauwkeurig onderzoek van de berghelling, den afrit die van de woning naar den voet der heuvels leidde, waar de potaarde moest gehaald worden. Eenige minuten gaans noordoostelijk van deze vindplaats had ik reeds vroeger een 625 Germaansch grafveld met groote en goed bewaarde grafheuvels gevonden, urnen met en zonder deksels werden daar door mij en Fr. Deserière ontgraven en zijn nu in het Museum van oudheden te Leiden.

Op de heide, tusschen het Jammerdaal en de spoorbaan naar Kaldenkirchen gelegen, 630 alsook onmiddellijk ten zuiden van de landweer, zijn door mij Romeinsche potscherven, ook van terra sigillata, gevonden. Grondslagen van gebouwen werden door mij ontdekt, tusschen de landweer en den Oelishof, waar een gebouw schijnt gestaan te hebben, waarnaast een put lag, die trechtersvormig was uitgebouwd, bij het snijpunt van de landweer en de Deutsche grenslijn waar een kapel schijnt geweest te zijn; op beide 635 plaatsen vond ik gewone steenen, zoodat ik, bij dat oppervlakkig onderzoek, tot het besluit kwam dat op beide plaatsen moderne gebouwen hadden gestaan.

De heer Hubert Michels heeft in gezelschap van dr. Boetskes, die op het nabij gelegen kasteel Wambach, aan den weg Kaldenkirchen-Tegelen woont, de eerstgenoemde plaats nader onderzocht. Dit onderzoek trok de aandacht van de bezitters van het land, nl. 640 van de regenten der R. C. godshuizen te Venlo. Die verboden dit onderzoek, doch vervolgden het zelve. Volgens mededeeling van Michels, is daarbij een kelder te voorschijn gekomen gebouwd van mergelblokken, die los op elkander lagen, terwijl om de buitenzijden een gegoten muur was gemaakt van kalk, stukken pannen en tichelsteenen. Hij schrijft mij: "Vroeger heeft volgens het zeggen van mijn vader, op 645 die plaats een schaapskooi gestaan, waarvan de steenen en kalk, waarin blauwsel was, en die door u opgemerkt waren, afkomstig zullen zijn". Voorts meldt hij nog dat onder de dakpannen, van de hiervoor vermelde pottenbakkers woning, een munt van Hadrianus is gevonden, die door den hoer Boetskes van den vinder is gekocht, en dat die heer

ook een oud graf heeft ontdekt in den tuin van Wambach bij de twee lindeboomen; de
urnen zijn gebroken en worden aldaar bewaard. Dit kasteel Wambach ligt aan de
650 chaussee Tegelen-Kaldenkirchen, is zeer oud en wordt in 1326 "de Hoff to Wambeke"
genoemd. Reeds in 1829 heeft de heer Justen, het terrein op de Oelischeide onderzocht
en schijnt er een Romeinsch graf gevonden te hebben, zonder dat de vindplaats
nauwkeurig wordt opgegeven; hij meent dat de heide die ik beschreven heb, een
655 Romeinsch legerkamp geweest is. De heer Peeters, die hiervan melding maakt, zegt
tevens bij zijn beschrijving van Tegelen, dat de Romeinsche weg van Colonia Traiana
naar Coriovallum door Tegelen gaat, zonder zijn loop bepaald aan te geven.
Een nader en zeer nauwkeurig onderzoek van den weg zal noodig zijn, alvorens zijn
loop met juistheid kan vastgesteld worden, mijn vermoeden wil ik echter mededeelen.
Ik geloof dat de weg van de Paesmühle langs "de Nachtigal" naar het Noorder-Kanaal
660 liep zooals Schneider hem tot daar beschrijft; deze weg staat bij Buyx als, de oude
weg van Straelen naar Venlo genoemd (op oude kaarten heet hij Postweg, tot voorbij de
chaussee naar Kaldenkirchen) en volgt den heuvelrand in rechte lijn tot aan Lusseike.
Ik denk dat de heirweg deze richting had, langs Lusseike en op eenige honderden
665 passen afstand voorbij de Zeven bronnen naar het kleine exercitie-terrein, aan de
Kaldenkircher chaussee liep, dit terrein schuin overging en als holle weg de heuvels
afliep, bij den Ondersten watermolen, van het Jammerdaal in de Maasvallei kwam en
verder langs Tegelen, mogelijk door de Mergelstraat, langs Belfeld, Reuver, enz.
langs den Maasoever liep. Mogelijk dat uit de nagelaten papieren van den heer Guillon
te Roermond, later omtrent dezen weg meer bekend zal worden, doch zoo lang de
670 Nederlandsche Regeering, zijne verzameling oudheden, op vaderlandschen bodem
gevonden, benevens die geschriften niet heeft aangekocht, bestaat daarvoor geen kans.

De heer Ort meent dat het station "Sablonnes" te zoeken is ter plaatse van ons Zand.
"Jammerdaal" is een moderne naam, die volgens de landbewoners is ontstaan door dat
675 een werkman bij het bouwen van eenen put, die instortte, daarin levend bedolven werd,
en men hem hoorde kermen en jammeren zonder hulp te kunnen verleenen. Niet
onwaarschijnlijk acht Ort dat vroeger ook deze heide bij het Zand behoorde.

Keeren we thans over den overweg naar den Tegelschen weg, dan zult ge eenige van de
680 zoo straks genoemde hofsteden kunnen zien.
"Hé, gastheer, draai je eens om, wat is dat voor een gebouw daar op den berg, dat
hebben we straks niet opgemerkt." – Mijn goede vriend, neem 't me niet kwalijk, maar
een gek kan meer vragen, dan tien wijzen kunnen antwoorden. Men noemt het "Casino".
Zoo wat in rechte lijn, hier van den overweg te zien, voor ons ligt Wylrehof; dáar,
685 meer zuidelijk op Tegelen aan, de Hulsforthof, en ginds stadswaarts "den Rooden
Haan", welke in 1794, bij eenen uitval der Hollanders, toen de Franschen voor de stad
lagen, in brand is gestoken.
Toen de Belgische generaal Daine, den 10. Nov. 1830, 's namiddags half vier, met
nagenoeg 1300 man voor Venlo kwam, behalve nog een 30 ruiters der zoogenaamde Maas-
690 kozakken, en eene menigte lieden op allerlei wijze gewapend, werd halt gecommandeerd
bij de laan aan Wylrehof. Daar werd door het tweede schot uit de vesting een
chirurgijn-majoor het paard onder het lijf doodgeschoten. De aanvallers, die een 800
man sterker waren dan de bezetting der stad, hadden voor geschut slechts 4
695 veldstukken, 2 zesponders en 2 houwitsers; zij plaatsten zich tusschen de Maas en het
huis "Den Roskam", meer bekend onder den naam van Stevenshuisje, waarvan vroeger de
ingang was aan den tegenovergestelden kant, de oude weg liep achter langs het huis.

Op onzen terugweg naar de stad, M. H., kan ik U nog wel iets mededeelen van den
grooten Romeinschen weg aan de overzij der Maas, welke liep van Tongeren naar
700 Nijmegen, zooals hij door den heer Ort beschreven is:
Volgens Habets vermeent, laat hij de kerk te Buggenum rechts liggen, gaat naar het
gehucht Groot-Hansum bij Neer, daar eerst langs den oever en verder naar Kesseleik,
door Kessel, dat zeer rijk aan Romeinsche oudheden is, naar het gehucht Ooien, dat
hij links laat liggen, door Baarlo, langs het kasteel Berkt en Laarbroek naar den
705 watermolen.
Habets meldt, dat Guillon te Kesseleik den weg heeft gevonden dicht bij den
Noldissenhof, loopende langs de kapel die bij die hofstede staat en verder in de
richting van Kessel langs den Maasoever.
Tusschen Baarlo en Blerik is hij herkenbaar aan het kiezel en aan een zijwal. Te
710 Blerik of nabij dat dorp heeft het 3. Romeinsche station Blariacum op XII leugae
afstand van Catualium gelegen. Blerik verlatende gaat de weg iets van de Maas af en
neemt zijn richting op de kapel van St. Anna, in rechte lijn langs Oud-Soest en
Gebroken slot naar Grubbenvorst, aldaar de kerk rechts latende liggen.

715 Zijn loop wordt in het veld "het Reuveld" aangeduid door het koren, dat vooral bij droge zomers door den harden ondergrond spoedig geel wordt. Hij gaat langs de hofstede Marianne, die vroeger een herberg was, waar de Nijmeegsche post halt hield, verder door Lottum, Broekhuizen, Broekhuizervorst, Ooien, Blitterswijk en Wansum naar Geisteren...

720 Vindplaatsen van Romeinsche oudheden, schrijft de heer Ort, zijn te Buggenum, waar een begraafplaats naast de heirbaan ligt, die vooral Frankische voorwerpen opleverde; te Neer, waar Germaansche urnen, en op een plaats genaamd "het Romeinsche kamp", Romeinsche penningen van Augustus en Nerva, Romeinsch vaatwerk en een bronzen spiegel werden gevonden; te Kesseleik, ten westen van de chaussee bij den Kappersberg ligt het Hunekesbosch, de plaats zelve heet "Oude Kamp"; hier ontdekte Deserière naast een 725 hoogen ouden wal, een Romeinsche begraafplaats, waarvan ik vaatwerk bezit; een zeer groote steenen bijl, alhier gevonden, is thans in het Museum van oudheden te Leiden (in 1884 is dit bosch geroid en de grond omgegraven, zeer veel Romeinsch vaatwerk en urnen zijn daar, volgens ingewonnen berichten, gevonden); te Kessel, vanwaar in de 730 verzameling Guillon penningen van Constantinus magnus, Constantinus II., Valentinianus I. en Theodosius aanwezig zijn en in het Museum te Leiden een Romeinsche altaarsteen gewijd aan Minerva, Juno en Hercules. Tusschen Kessel en Baarlo, westelijk van de chaussee, nabij de herberg "de Nachtegaal", vond ik een Romeinsche begraafplaats, die vol scherven van Romeinsch vaatwerk ligt. Aan de eene 735 zijde van het grafveld loopt een weg evenwijdig met de chaussee, aan de andere zijde een weg naar Roggel die "de Keizersweg" heet, in den scherpen hoek, dien zij met elkander maken, ligt het grafveld. De heer Verhaeg uit Baarlo deelde mij mede, dat hij van zijn vader had gehoord, dat bij het maken van de chaussee, deze plaats werd afgegraven en die zooveel aardewerk opleverde, dat de chaussee met de scherven bedekt was. Tusschen dit en het vorige grafveld, bij Kappersberg, ligt nog een 740 begraafplaats, vanwaar de overste Rudolph uit Venlo eenige voorwerpen bezat; een Romeinsch potje van daar afkomstig schonk ik den heer dr. W. Pleyte voor het Rijksmuseum. Dit grafveld, dat de heer Rudolph ons slechts in algemeene trekken aanwees, ligt ook westelijk van de chaussee, nabij het huis Pandu, doch is niet door mij onderzocht. Tusschen deze drie Romeinsche begraafplaatsen, westelijk van de 745 chaussee, ligt bijna geen stuk land of men vindt er Romeinsche potscherven. Het erkende feit, dat de Romeinen hunne dooden zeer nabij de openbare wegen begroeven, gevoegd bij de omstandigheid dat Kessel, zeer zeker een voorname plaats moet geweest zijn tijdens de Romeinsche heerschappij en waarschijnlijk het Castellum Menapiorum was, dat niet op de Peutingerkaart is vermeld, doen mij vermoeden, dat deze plaats 750 niet aan de hoofdroute lag, doch aan den oeverweg, die met de heerbaan verbindingswegen op dit punt bezat en welke oeverweg nu voor den heerweg wordt aangezien.

. . . . .

755 In Baarlo is in 1830 een schat van gouden en zilveren Romeinsche munten nabij de kerk gevonden en in Blerik een Romeinsch messenhecht, benevens vele Germaansche urnen op drie verschillende begraafplaatsen. Bij mijn laatste bezoek aan dit dorp, in December 1883, verhaalde men mij dat bij het afbreken van een huis, nabij het Raadhuis gelegen, een kelder te voorschijn kwam geheel van zandsteen gebouwd, waarop mij de 760 secretaris van het dorp mededeelde, dat een dergelijke kelder bij het graven voor de fondamente van het Raadhuis voor den dag kwam, waarin een waterput was, die nu overwelfd is; van het een en ander was niets meer na te gaan. Bovendien heb ik Romeinsche potscherven gevonden, tusschen den watermolen en het dorp; op een droge 765 plaats in het moeras "het Meir" bij wachthuis no. 8, waar vroeger een heuvel lag, vond ik ook Romeinsche potscherven en stukken tufsteen; deze plaats ligt een uur N.W. van het dorp. Van de chaussee naar Horst, ten N. van Blerik, even voorbij mijlpaal no. 1, gaat een weg in noordelijke richting af, door het lage land, oostelijk van de St. Anna-kapel gelegen; de weg heeft op de meeste plaatsen twee zijwallen met slooten en eindigt op een hooge kleine zandvlakte. Dit punt heet "den Scherpenberg" en 770 blijkbaar door nog overgebleven gedeelten, heeft hier een heuvel gelegen van grooten omvang; in het zand vond ik daar een fragment van een Romeinsche dakpan, een stuk terra sigillata en andere Romeinsche potscherven.

Te Holt-Blerik is een Romeinsch schild gevonden aan de Sprink- of Molenbeek; deze vindplaats licht [=ligt] echter meer dan 2 K. M. van de plaats waar men nu nog den 775 heerweg plaatst. Tusschen den genoemden watermolen en het dorp licht een gedeelte van dien ouden oeverweg met twee zijwallekes, die bij meeting 20 M. van elkander bleken te liggen. Tusschen Blerik en Grubbenvorst loopt de weg langs de Germaansche begraafplaats "de Wienkelder", door mij beschreven in de P. L. XIX. Ik heb daar ter plaatse mijn vermoeden bekend gemaakt, dat de groote heirbaan niet over Grubbenvorst en Lottum zoude geloopt hebben, zonder het bestaan van een Romeinschen oeverweg in

- 780 die richting te ontkennen; aan den Rijn toch ziet men meermalen één weg den oever volgen, doch ook dat overal waar die oeverweg niet over zeer hoog land loopt of een grooten omweg maakt, een tweede weg er bij is aangelegd, die aanmerkelijk korter is, daar die in rechte lijnen loopt en de krommingen van den stroom niet behoeft te maken. Ik vermeen dat op verschillende plaatsen, zooals ik reeds bij Kessel heb
- 785 opgemerkt, aan dezen heerweg een tweede weg was aangelegd en dat dit ook het geval was tusschen Blerik en Geisteren. Ik meen dan dat de heerbaan terug te vinden is in den ouden postweg op Nijmegen, loopende van de chaussee Blerik-Horst, bij mijlpaal No. 4, langs de hofstede "bij Marianne" over de Thienraai- en Zwolgenerheide naar Tienraai; verder naar Meerlo en Geisteren. De eerste begraafplaats aan dezen weg, "De
- 790 groote Tomben" genaamd, is "bij Marianne" en ligt iets noordelijk van het huis, juist naast den postweg en niet aan den weg langs Kaldenbroek, die door Habets als de heerbaan wordt aangegeven. Dit grafveld heb ik meermalen onderzocht en uitsluitend Germaansche urnen gevonden, die nu in het Rijks-museum van oudheden te Leiden zijn. De tweede ligt op de Thienraai- en Zwolgenerheide, heeft een groote uitgestrektheid
- 795 en is bezet met groote, goed bewaarde grafheuvels; van dit grafveld kreeg ik Germaansche urnen in mijn bezit, door opgravingen die Deserière aldaar verricht heeft; in den catalogus van Guillon staat een penning van Traianus als van Zwolgen afkomstig, aangeteekend.
- Een derde begraafplaats is door Deserière ontdekt op de Wansummerheide, westelijk van
- 800 Wansum en Meerlo gelegen; twee urnen van deze plaats kreeg ik van hem ten geschenke, één met zeer veel versieringen, de andere van zeer fijne roode aarde gebakken; in deze laatste waren fragmenten van metaal, waarschijnlijk van een fibula. Een vindplaats van fragmenten van Romeinsch aardewerk ligt bij mijlpaal no. 4, bij het begin van den weg aan de noordzijde van de chaussee Blerik-Horst.
- 805 Aan den oeverweg is de eenige vindplaats, van voorwerpen uit dien tijd, te Lottum, waar één denarius van Claudius I. en één bronzen munt van Valentinianus I. gevonden zijn. Op de plaats, aan de Maas, waar de oude kerk heeft gestaan, zijn overblijfselen van een Romeinsch gebouw ontdekt en een grafsteen, waarvan slechts IANI LM nog is te lezen, die in de verzameling van Guillon is gekomen.
- 810 Schneider meldt dat te Lottum een Romeinsch kasteel heeft gestaan, dat, na verwoest te zijn, door Julianus weder werd opgebouwd. Op de Peutingerkaart is ook deze plaats niet genoemd, waarschijnlijk weder, omdat die niet aan den heirweg, maar aan den oeverweg lag.
- 815 Ten slotte M. H. wil ik u nog mededeelen wat mij dezer dagen eene bekende archeoloog meldde: "Ik houd 't er voor dat Limburg drie Rom. hoofdwegen had, één van Maastricht naar Gulik of Julich, die de provincie op 't breedst doorsnijdt. Van dezen weg uit ging langs den linker Maasoever de weg van Maastricht naar Nijmegen; en op den rechter oever de weg van Coriovallum over Tudderden naar Xanten. — Ontwifelbaar
- 820 werden beide wegen, die Limburg op zijn langst doorsneden, door eenige zijwegen, of liever verbindingswegen gekoppeld. Maar ik houd 't er voor, dat sommige als Romeinsch aangegeven wegen uit de periode der Frankische keizers dagteekenen".
- En nu M. H. zijn we van onze wandeling weer thuis, zonder ons al te zeer vermoeid te hebben. Heb ik soms door mijn gepraat te veel inspanning van u verlangd, zoo gelieve dat niet zoo zeer aan mij te wijten. Te zeer gehecht aan mijn geboortegrond kon ik me niet goed intoomen. Ik zeg u dank voor 't geduld, dat u met mij gehad heb.
- 825 H.
- 830 "Errare humanum est", geachte lezer! Op het eerste gedeelte, in het vorig nummer, werden mij de volgende opmerkingen gemaakt, welke ik gaarne "aan de vergetelheid wil ontrukken".
1. De naam *Helpoort* heeft niets te maken met "hellend, dalend", — die zinsnede werd er in een onbewaakt oogenblik tusschen geschoven — maar hij is afkomstig van St. Helenapoort, evenals de Keulsche poort vroeger Laur- of Laarpoort heette, omdat, zooals ook nog ouderen van dagen zich kunnen herinneren, er een St. Laurens boven stond Zie Keuller, *Geschiedenis van Venlo* bl. 345.
  2. Ten noordwesten om Voorst Koekerslo, grenzende aan het gehucht Den Boekend, en ten westen van den Veldenkamp, waar men vermoedt dat het oude Blariacum gelegen is

840 geweest, aanschietende aan de beek en dicht bij de plek waar men voor eenige jaren het schoone schild met Medusa-hoofd vond, zijn ook nog wallen zichtbaar, welke niet in het werk van ritm. Ort vermeld staan.

  3. Abusievelijk heb ik een kogel als sluitsteen op den gevel van den "Spiker" geplaatst. De kogel ligt op het huisje van De Kaat, tusschen Hendrikken en De

845 Veegtes, waarvan ieder belangstellende zich nog elk oogenblik kan overtuigen.

H.

Ingezonden.

Mijnheer de Redacteur!

- 850 In het opstel "Eene wandeling om Venlo", opgenomen in Uw veel gelezen Weekblad van den 11. April 11. komen eenige punten voor, overgenomen uit het werk van ritm. Ort, welke ik niet stilzwijgend kan voorbijgaan.
- Ritm. Ort zegt o. a. dat een weg van den Bovensten Houtmolen in zuidelijke richting loopt, welke hij meent van lateren tijd te zijn en dat er grafheuvels op den weg
- 855 liggen, waarin hij Germaansche urnen zou gevonden hebben. - ZEd. vergist zich, want in dezen weg liggen maar twee grafheuvels; een dezer heuvels is onderzocht door den heer Fr. Deserière en bevatte een gebroken urn, welke stukken over de heide zijn verstrooid geworden; de andere heuvel is door mij onderzocht en bevatte een geheel gave en zeer schoone urn, welke nog in mijn bezit is.
- 860 Er wordt gezegd betrekkelijk de Romeinsche pottenbakkerij op de Jammerdaalsche heide, of beter gezegd op den tafelberg, tegenover het water, genoemd "Rosdommel", in welke onmiddellijke nabijheid der Tegelsche potkuilen, welke ik in 1879 het geluk had te ontdekken, dat zij was van een langwerpigen driehoekigen vorm. - Dit is onjuist, zij had een zuiveren vierkanten vorm, want zij was p. m. 1 M. 90 (6 Rijnl.voeten) lang en
- 865 evenzoo breed.
- Verder zegt ritm. Ort, dat hij eenige weken na de ontdekking de vindplaats bezocht met den heer dr. W. Pleyte, die hem vergezelde; zij, na een nauwkeurig onderzoek van de berghelling, den afrit vonden welke van de woning naar den voet der heuvels leidde, waar de potaarde moest gehaald worden. - Zulks is onmogelijk, want
- 870 onmiddellijk, nadat ik de pottenbakkerij had uitgegraven, heb ik eene nauwkeurige teekening der plaats gemaakt, met oven, woning en afrit naar de plaats, waar de potaarde was gehaald geworden, en deze teekening heb ik aan de twee bovengenoemde heeren laten zien vóór dat zij de vindplaats bezochten, waarheen ik hen tevens vergezeld heb.
- 875 Voorts wordt nog gezegd: Eenige minuten gaans noordoostelijk van deze vindplaats had ik reeds vroeger een Germaansch grafveld met groote en goed bewaarde grafheuvels gevonden; urnen met en zonder deksels werden daar door mij en Fr. Deserière ontgraven en zijn nu in het Museum van oudheden te Leiden. - Tot dit Germaansch grafveld behoort deze reeds genoemde, in zuidelijke richting loopende weg en draagt den naam
- 880 van Siberië. De heeren Ort en Deserière hebben wel eenige dezer grafheuvels onderzocht, maar hebben niets gevonden dan eenige gebroken urnen, welke stukken tot heden over de heide verstrooid liggen. Ritm. Ort zelf getuigt zulks aan mij in een schrijven van den 17. Februari 1880, waarin hij schrijft: "Waarde Michels, Het deed mij veel genoegen een brief van U te ontvangen, en vooral daar ik vernam, dat gij
- 885 gelukkig in uwe opgravingen geweest zijt. - In die streek van de watermolens schijnt nog veel in den grond te zitten; jammer ik er ook niet meer ben om gezamenlijk onze krachten aan dat werk te zetten, vooral omdat ik van het Jammerdaal nog niets bezit." - Na dien tijd is hier niet meer gegraven en kunnen derhalve geen urnen uit dit grafveld te Leiden zich bevinden.
- 890 Denkende hiermede de oprechte waarheid genoegzaam te hebben aangetoond, heb ik de eer te zijn
- Uw dw. dienaar*
HUBERT MICHELS
Venlo,
- 895 Ondersten Houtmolen, 16. April 1885.

Aan den heer H. schrijver van "Eene wandeling om Venlo".

- Met veel genoegen heb ik in de nos. 14 en 15 van het Venloosch Weekblad, welke de Redactie zoo vriendelijk was mij toe te zenden, uw bovenvermelde verhandeling
- 900 gelezen.
- Uwe belangstelling in de oude geschiedenis van de landstreek waarin Venlo ligt is mij daaruit gebleken, reden waarom U eenige inlichtingen en nadere beschouwingen over de door U behandelde zaken mogelijk welkom zullen, zijn.
- In mijne *Oude wegen en landweren in Limburg en aangrenzende gewesten* heb ik op bladz.
- 905 128 medegedeeld, dat prof. dr. J. Sohneider in Düsseldorf het voor waarschijnlijk houdt, dat de weg Venlo-Gennep-Groesbeek en Hollendoorn van Romeinschen oorsprong is, en dat ik een Germaansch grafveld heb ontdekt ten zuiden van dien Ossenbergh; waarschijnlijk was dit wel de begraafplaats van de eerste bewoners van het dorp Velden.
- 910 Is U de legende van den Ketelberg bekend? Zooniet, dan zal ik U die mededeelen. Voor een tiental jaren lag op den berg een enorme groote steen, welke echter met zijn

bovenvlak meer dan een meter diep in den grond zat. De boeren uit den omtrek verhaalden mij, dat men algemeen meende, dat onder dien steen een schat verborgen was, en daar hij zelf door zijn zwaarte niet was te verplaatsen, had men hem 915 ondergraven, echter zonder iets te vinden, maar de steen was daardoor hoe langer hoe dieper gezakt. Was die steen een grensteeken geweest of behoorde hij tot een graf; dit zijn vragen die waarschijnlijk niet meer zijn op te lossen. Omtrent den plaatsnaam "*Lusseike*" zijn mij eenige bijzonderheden bekend. In vroegere eeuwen werden boomen en vooral eiken, om den hoogen ouderdom die zij kunnen bereiken, 920 als grensteekens gebruikt; in de schors werden dan teekens of namen en in de middeleeuwen geslachtswapens gesneden. In een groot gedeelte van Duitschland worden deze boomen *Loch Loich- Lâh- of Lachbäume* genoemd, in de landstreken echter waar de Franken hebben gewoond heeten zij *Lus- Laus- Luis* en *Leweseiken*. In eene, in 1650, genomen copie *des alten Weisthums* der Kempener Mark, komt die naam 925 voor: "Vort van den aldene Dieck op Lewes Eicke, vort van Lewis Eick op die dürre Eick"; het zijn die boomen welke de "*lex salica*" "*arbor signata*" noemt. Daar Lodewijk de Vrome (814-840), meer dan een zijner voorgangers, zorgde voor de instandhouding van- en regelmatigheid bij het bepalen der grenzen van de rijkswouden, enz., ligt het voor de hand om bij den plaatsnaam *Lus*, in verbinding met eik, heide 930 of berg, aan *Louis* te denken, dat men aan den Nederrijn *Luis* en in Engeland *Lewis* schrijft. Ook de *Lusseike* bij Venlo komt in 1360 voor, als een punt, van waar de grenslijn van het rechtsgebied van Stralen in rechte lijn naar *Leuthermühle* liep; het punt, waar die lijn den Romeinschen weg Venlo-Hinsbeckerbruch snijdt, heette toen "*Cruitshoum*". 935 Dit punt moet nabij de chaussee Herongen-Leuth liggen, tusschen dit laatste dorp en den weg Venlo-Hinsbeck. Of de naam daar nog bekend is, weet ik niet. Het verdient opmerking, dat plaatsnamen met namen waarin *Lus- Luv- of Lewes-* voorkomen, bijna altijd vindplaatsen van Romeinsche oudheden zijn; zoo ook bij ons *Lusseike*. Op bladz. 68 van *Oude wegen* enz. heb ik vermeld, dat ik daar scherven van Romeinsche 940 tegels en andere Romeinsche potscherven heb ontdekt, na dien tijd zijn daar twee bronzen Romeinsche penningen gevonden: één van Augustus met een altaar en PROVIDENT op de keerzijde, die onder Tiberius is geslagen, en één van Domitianus, geslagen in 95 of 96 tijdens zijn XVIIe consulaat. Ik vond onder het vermelde puin ook scherven van Germaansche urnen en één grooten ijzeren nagel en ring. 945 In de nabijheid van Venlo is mij geen andere dergelijke plaatsnaam bekend, wel te Holt-Blerik, waar een perceel land tusschen het dorp en den weg naar Maasbree Op de *Luis* heet, en de weg daarnaast de *Luisweg* wordt genoemd. Ook te Kaldenkirchen trof ik dien naam aan; een groep huizen, westelijk van de plaats gelegen, aan den weg naar Tegelen, heet *im Luys*. 950 Toen ik voor eenige weken bij den hollen weg "de Voerdijk" stond, daar waar de landweer van de Jammerdaalsche heide eindigt en waar nabij de vierkante ("driehoekig" is in mijn boek een drukfout, waarop ik vermeen dat ik U per briefkaart attent heb gemaakt voor het drukken in het *Weekblad*) pottenbakkerij is gevonden, zag ik, dat een zacht glooiende afrit in den hollen weg uitkomt en dat zijn verlengde eerst over de 955 kale heide en dan vorder als bijna lijnrechte weg langs den Oelishof naar de huizen "im Luys" en Bracht loopt. Vermoedelijk heeft die weg een beteekenis, daar hij eene korte verbinding daarstelt tusschen de Jammerdaalsche heide (*Sablones*) en den Romeinschen weg Venlo-Juliacum, in zuidelijke richting. In mijn boek heb ik niet vermeld, dat ik tusschen 1875 en 1878 op de heide, 960 onmiddellijk nabij de pottenbakkerij, Germaansche urnen heb ontgraven en in diezelfde jaren en ook in 1881, de urnen van het grafveld ten zuiden van den bovensten watermolen heb opgedolven. (In laatstgenoemd jaar 2 urnen en een deksel.) In den weg die door deze begraafplaats loopt liggen duidelijk vijf grafheuvels, die wel gedeeltelijk door den tijd en door het afplaggen zijn geslecht, doch zelfs voor een 965 weinig geoefend oog nog best zijn waar te nemen. Mijn bezoeken aan de Jammerdaalsche heide heb ik opzettelijk in de laatste jaren zoo veel mogelijk in het geheim verricht en wel om de volgende reden. Op een Zondag morgen bezocht ik de fundamenten van het Romeinsche gebouw nabij den Oelishof, die mij reeds sedert een jaar of negen bekend zijn, en ziet eenige dagen na 970 mijne tehuiskomst te Breda, las ik in de couranten dat door... fundamenten van een Romeinsch gebouw waren gevonden, in de nabijheid van Venlo. Nu ik toch met U de Jammerdaalsche heide behandel, wil ik met een enkel woord de punten wederleggen, welke door den heer Michels, in no. 16 van het *Weekblad*, werden besproken. Ik doe dit bij uitzondering en neem anders geen notitie van dergelijk 975 geschrijf, waarvan de bedoeling eene andere is, dan het belang van de wetenschap te bevorderen. Wat punt 1 aangaat, zoo liggen er 5 en geen 2 grafheuvels in den weg ten zuiden van

den bovensten watermolen, bovendien spreekt M. zich zelf daarin tegen.

Punt 2. Over de driehoekige of vierkante bakkerij sprak ik reeds hiervoor.

980 Punt 3. De heer dr. W. Pleyte en ik hebben de bakkerij onderzocht voor dat wij bij M. kwamen, daarna zijn wij er nog eens met hem geweest. De afrit had hij niet gezien, noch had hij, uit den hoop dakpannen, door hem gevonden, de gevolgtrekking gemaakt dat daar een woning was geweest; het geheugen laat den heer M. wel eens in den steek, zooals bij het laatste en 4e punt duidelijker blijkt.

985 De heer M. haalt eene zinsnede aan uit een brief van mij, geschreven in 1880, luidende: "... vooral omdat ik van het Jammerdaal nog niets bezit". Deze zin nu moet betrekking hebben op het *dal* zelve, daar ik mij herinner dat M. mij eens schreef, dat hij *in het dal* een keldertje had gevonden; of wel heb ik er mede bedoeld, dat ik toen niets meer van de Jammerdaalsche heide bezat, daar de urnen in het Museum waren. — De
990 heer M. toch is in December 1877, eenige dagen voor mijn vertrek naar Deventer, in mijne woning geweest, waar ik hem urnen van verschillende grafvelden liet zien, ook van de Jammerdaalsche heide, welke voorwerpen hem het plan deden opvatten om daar ook te gaan zoeken. Bij die gelegenheid schonk ik hem een urn afkomstig van den Romer te Blerik.

995 Dit schijnt M. vergeten te zijn, doch genoeg hierover, ik zal U liever nog enkele bijzonderheden van de omliggende heide mededeelen.

Dicht naast de oostzijde van den hollen weg, welke in zuidoostelijke richting achter langs den ondersten molen naar de heide loopt, ligt niet ver van den vijver in het kneupelhout een zeer groote natuurlijke steen, tegenwoordig nogal diep in den grond
1000 gezakt. Bij een onderzoek bleek dat die steen op kleinere steenen rustte; of hij tot iets gediend heeft is, evenals bij dien van den Ketelberg, moeielijk te bepalen. Onmiddellijk achter dienzelfden watermolen is, door den zoon van den molenaar, den heer Michels, zeer veel vaatwerk uit de middeleeuwen opgegraven.

Zoo als U bekend is, ligt ten zuiden van de landweer in de Jammerdaalsche heide, de
1005 Oelis- of Potheide. Ik ontdekte dat die heide aan de zuidzijde door een tweede landweer wordt afgesloten van het bouwland dat bij den weg van Tegelen-Kaldenkirchen is gelegen. Deze landweer loopt ongeveer van het westen naar het oosten en van grenspaal no. 450 af langs de grens, tot dicht bij het Zollhaus am Schwan, steeds de
1010 eerste landweer, die bij het Rosenhaus bij de chaussee komt, nadederende. Of deze twee landweren voortzettingen in de richting van Leuth hebben gehad, en of de wallen bij de hofstede "Brand" er mede in verband staan, durf ik nog niet vaststellen. Tegenover Wambach bestaat de tweede landweer, op een klein gedeelte, uit twee wallen, die een langwerpige terrein insluiten, dat volgens dr. Boetskes "*de beugelbaan*" heet. Deze naam trof mij, daar ik verleden zomer in het Kondelwald, bij Alf a/d Moesel, een
1015 Romeinschen weg heb onderzocht, die den naam van "*Kegelbahn*" draagt.

En nu ten slotte een enkel woord over de door U vermelde mededeeling van een bekend archeoloog, die vermeent dat veel wegen, die voor Romeinsch worden gehouden, van Frankischen oorsp[r]ong zouden zijn.

Limburg moet in de eerste eeuwen onzer jaartelling minstens even bevolkt zijn geweest
1020 als tegenwoordig, zooals blijkt uit het groot aantal heidensche begraafplaatsen, die reeds bekend zijn; en hoeveel zijn er nog aan de aandacht van die menschen ontgaan, die belang in zulke zaken stellen en er publiciteit aan geven als iets wordt gevonden? Zulk eene bevolking had, voor onderling verkeer, vele wegen noodig, terwijl zeer zeker de kasteelen aan de Maas met die aan den Rijn door wegen verbonden waren,
1025 daar bij de Romeinen het geheele net van heerwegen met een krijgskundig doel was ontworpen en aangelegd.

Hoe de Romeinen wegen bouwden is door mij uitvoerig in mijn boek vermeld; wel hebben zij aan buurt- of vicinaalwegen niet die zorg besteed die zij bij groote heerwegen hadden, maar om zulke wegen te herkennen zijn vindplaatsen van oudheden, vooral van
1030 grafvelden van het grootste nut, daar het bekend is dat zij hunne dooden onmiddellijk naast de wegen begroeven.

De door mij beschreven wegen dragen allen de kenteekenen aan Romeinsche wegen eigen of loopen langs meer dan één grafveld.

Hadden de Franken nu ook een wegebouw waardoor hunne wegen van andere zijn te onderscheiden? Ik betwijfel dit zeer en anderen met mij, b. v. de heer Peigné-Delacourt, die in eene vergadering van het Archeologisch Instituut te Rome, 20. April
1035 1863, zeide, dat de oude wegen in Belgica Secunda volgens onderzoekingen drieërlei zijn. De eerste soort waren de Romeinsche, de tweede de Gallische en de derde soort de Merovingische. Volgens hem brachten de laatste soort de verbindingen tot stand
1040 tusschen de vorstelijke bezittingen, doorgaans waren zij 20 meter breed en meest zonder eenigen bouwkundigen grondslag, ten gevolge waarvan zij binnenkort niet meer terug te vinden zullen zijn.

Dat de Franken de Romeinsche wegen, die in verval waren gekomen, weder herstelden, is

1045 bekend en als een voorbeeld daarvan moet ik U naar bladz. 59 en 60 van mijn boek verwijzen, waar de Karstrasse of Karlstrasse te Lobberich en te Hinsbeck is beschreven.

Indien de naam van een weg geen vast gegeven daarstelt, dat hij van Frankischen oorsprong is, dan kan men alleen vermoeden, dat hij tot dat tijdperk behoort; zelfs het vinden van Frankische oudheden levert geen zekerheid op, daar de Franken zich 1050 bijna overal in oude Romeinsche nederzettingen hebben gevestigd.

Mocht de redactie van het *Venloosch Weekblad* dezen brief willen publiceeren, zoo zal mij dat zeer aangenaam wezen, daar hierdoor de kans grooter wordt, dat personen, die wat gevonden hebben, en lezen welk groot belang sommige menschen in oude voorwerpen stellen, daarvan kennis zullen geven.

1055 Met hoogachting
BREDA, ORT.
6. Mei 1885. *Ritm. K. M. Academie.*

1060 [uit: Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1908]

Levensbericht van Johannes Apollonius Ort.

'Kijk, daar heb je een stukje Romeinschen weg'.

'Waarom ziet u dat'?

1065 Uitlegging volgde. Zoo leerde ik vóór ongeveer 25 jaren in den ritmeester Ort een oudheidkundige kennen gedurende een rijtoer te paard, dien wij maakten in den omtrek van Breda, waar wij beiden als leeraar - hij tevens als hoofd van onderwijs voor het wapen der cavalerie - aan de Koninklijke Militaire Academie werkzaam waren.

1070 Eenigen tijd daarna stelde hij mij in de gelegenheid in zijn huis zijn schatten - zijn urnen, zijn vaatwerk, zijn munten - te bezichtigen.

1075 Wanneer ik het nu waag, als gevolg van die toenmalige nadere kennismaking, welke ook in latere jaren bleef aangehouden, en voornamelijk ook ingevolge den aandrang in dezen van zijne achtergelaten weduwe, te voldoen aan het vereerend verzoek van het bestuur onzer Maatschappij, om van den overleden kolonel Ort een levensbericht te schrijven, dan moet mij allereerst de bekentenis uit de pen, dat het mij, als niet-deskundige, niet mogelijk is zijne verdiensten als oudheidkundig onderzoeker in het ware licht te stellen. Ik zal mij dus bepalen tot de mededeelingen en inlichtingen, mij in hoofdzaak door zijne weduwe verstrekt en tot enkele aantekeningen betreffende de door hem uitgegeven geschriften.

1080 Johannes Apollonius Ort werd geboren te Woudrichem den 2en Mei 1842 als oudste zoon uit het vrij talrijk gezin van dokter W.F. Ort en mejuffrouw S.G. Hanegraaff. Hij ontving aldaar zijn eerste onderricht op de gewone lagere school tot zijn 12e jaar, genoot zijne verdere opleiding aan de toen zoo gunstig bekende kostschool van den heer Kattenbusch te Gorinchem en daarna aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Den 22en Juni 1861 werd hij op 19-jarigen leeftijd benoemd tot 2e luitenant bij het 5e regiment dragonders.

1090 Zijn helder verstand, zijne gave van mededeeling, zijne meer dan gewone opgewektheid, zijn zelfstandig, toch meêgaand karakter, zijne goede militaire eigenschappen - al kon hij te zijner tijd op vrij luidruchtige wijze zijne afkeuring over bestaande toestanden of genomen maatregelen te kennen geven - deden hem al spoedig bij zijne 1095 meerderen in het oog vallen als een officier, die in aanmerking kon en moest komen voor bijzondere diensten. Zoo was hij in 1870-1872 leeraar in de krijgskundige vakken aan den hoofdcursus der cavalerie te Haarlem; van 1874 tot 1877, in welk laatste jaar hij tot ritmeester werd benoemd, vervulde hij de betrekking van 1e luitenant-adjutant bij het 2e regiment huzaren; in 1879 werd hij als ritmeester-instructeur belast met de africhting der paarden en de opleiding der recruten bij zijn regiment; van 1880-1887 was hij aan de Koninklijke Militaire Academie hoofd van onderwijs in de cavalerie-vakken en in het paardrijden.

1100 Als hoofdofficier werd hij later geregeld aangewezen om zitting te nemen in de commissie voor het officiersexamen der cadetten; en toen hij aan de beurt kwam voor een regimentscommando, en men den toenmaligen instructeur aan de rijschool, als daartoe bijzonder geschikt, als kolonel in die betrekking wenschte te handhaven, werd hem door het hoofdbestuur de waardeering zijner verdiensten getoond in zijne 1105 benoeming tot kolonel, boven de formatie (op luitenant-kolonels-tractement), eene onderscheiding, die naderhand niemand meer is tebeurtgefallen. Na vier jaren te Deventer het commando gevoerd te hebben over het 1e regiment huzaren, werd hij in April 1899 gepensionneerd.

Reeds in zijne kindsche jaren had hij zijn onderzoekingsgeest getoond in ijverig

1110 lezen en het verzamelen van oude voorwerpen. De toenmalige studie-richting op de
 Academie was niet zeer geschikt, om dien geest levendig te houden; en de jeugdige,
 vroolijke ruiter-officier, met zoovele anderen losgebroken uit de knellende banden,
 waarmede het verouderde opvoedingsstelsel te Breda de cadetten in het gareel hield,
 1115 vond in den eersten tijd in het vrije maatschappelijke leven, te midden van jolige
 kamaraden, te veel smaak, dan dat hij er aan gedacht zou hebben, zich al dadelijk aan
 de studie te wijden. In alle opzichten de onbezorgde - zoo noodig vermetele -
 cavalerist te zijn - verder gingen zijne illusiën in die jaren niet.
 In 1870, toen hij leeraar werd aan den cursus te Haarlem, moesten evenwel de boeken
 voor den dag gehaald, en in 1874, weder in Venlo in garnizoen, wees eene militaire
 1120 opdracht hem als het ware van zelf de richting aan, waarin hij zich op
 wetenschappelijk gebied verder zou ontwikkelen. In alle garnizoenen moesten
 door de officieren kaarten vervaardigd worden van de garnizoensplaats en omstreken op
 de schaal van 1/8000. Ort zou dit te Venlo doen. Bij de volbrenging van die taak
 leefde zijn sluimerende onderzoekingsgeest weêr op. Het terrein, dat hem door zijn
 1125 tochten te paard reeds zoo bekend was, moest nu nog nauwkeuriger worden in
 oogenschouw genomen. Navraag moest worden gedaan bij de land- en heibewoners;
 inlichtingen werden hem gegeven omtrent heuvels en oude wallen, welke door hun
 regelmatigen aanleg reeds zijn aandacht hadden getrokken; vondsten werden hem getoond
 van oude bronzen voorwerpen, van oud vaatwerk of scherven daarvan, van urnen, van
 1130 munten; oude begraafplaatsen werden hem aangewezen... Zijn geest had gevonden, wat
 hem - naast zijne militaire werkzaamheden - voor zijn geheele verder leven zou bezig
 houden en boeien. De kaart werd afgeteekend, maar het terrein bleef zijn
 onderzoekingsveld. Waar hij ook later geweest is - en de cavalerieofficiëren wisselen
 nog al eens van garnizoen - daar werd de omtrek doorkruist, met vorschend oog
 1135 opgenomen, daar werden opgravingen gedaan en van alles, wat hij op oudheidkundig
 gebied vond en vernam, werd ten slotte nauwkeurig aanteekening gehouden.

In het begin zijner onderzoekingen te Venlo maakte hij daarbij kennis met een
 ploegbaas van de Venlo Boxteler spoorbaan Frans Deserière, die hem zoodanig op de
 1140 hoogte bleek te zijn, dat hij dien voorstelde voortaan gezamenlijk onderzoekingen te
 doen 1. Hoeveel hulp hij van dien eenvoudigen werkman moet hebben gehad, blijkt het
 best uit de in een zijner geschriften gedane mededeeling, dat Dr. W. Pleyte, de
 bekende conservator (later directeur) van het rijksmuseum van oudheden te Leiden, in
 een rapport aan zijn directeur over Deserière getuigde: 'Een der ondergeschikte
 1145 personen, een ploegbaas aan de Venlo-Boxteler baan, behoort tot de meest ontwikkelde
 personen op het gebied der oudheidkundige onderzoekingen in deze streek. Hij gebruikt
 al zijn ledigen tijd voor de nasporing der verschillende oudheden en is zeer bekwaam
 en zorgvuldig in het ontgraven van urnen en andere voorwerpen. Het ware te wenschen,
 dat deze persoon F.D. voor dergelijke zaken ten voordeele der oude geschiedenis van
 1150 Limburg kon worden behouden'.
 Met dezen 'deskundige' onderzocht Ort achtereenvolgens de dorpen Blerick,
 Grubbenvorst, Lottum, Tienraay, Meerloo, Baerlo, Kessel en meer andere, alsmede de
 Jammerdaalsche heide bij Venlo, waarbij zij zich met goede uitkomsten mochten
 verheugen.
 1155 Na zijn huwelijk in October 1876 met Helena Catharina Grobbee was deze veeltijds
 zijne getrouwe gezellin bij zijne nasporingen. Geheel medelevende in de
 liefhebberijstudiën van haar man, vergezelde zij hem op zijne wandelingen en tochten,
 was zij bij zijne opgravingen tegenwoordig; terwijl zij daarna zijne combinatiën of
 gevolgtrekkingen met betrekking tot de verkregen inlichtingen en de gedane vondsten
 1160 met deelnemende aandacht volgde, en mede-overwoog.
 Toen Ort in 1877 als ritmeester naar Deventer verplaatst werd, had hij in Limburg
 reeds eene aanmerkelijke verzameling van urnen, kannetjes, munten enz.
 bijeenvergaard, buiten de vele, waarmede hij het museum te Leiden verrijkt had.
 In 1879 kwam hij in Leiden in garnizoen. 'Aldaar mocht ik mij reeds spoedig verheugen
 1165 in de vriendschap van de heeren Dr. C. Leemans, directeur van en Dr. W. Pleyte,
 conservator van het Rijksmuseum van oudheden. Zij gaven mij met de meeste
 voorkomendheid de gevraagde inlichtingen en wezen mij tevens den weg aan, om eene
 meer wetenschappelijke richting aan de onderzoekingen, die wij bleven voortzetten, te
 geven. Een groot aantal geschriften, waaronder de Bonner Jahrbücher en de
 1170 Publications du Limbourg, die ik ter lezing ontving, verklaarden mij menige zaak, die
 ik wel had opgemerkt, maar niet grondig begrepen. Ik maakte bij deze studie
 aanteekeningen, zoodra het plaatsen in Limburg of nabij de Nederlandsche grenzen
 betrof en teekende eene kaart op 1/50000 van de landstreek gelegen tusschen Nijmegen,
 Birten, Aachen en Tongres, waarop ik de Romeinsche wegen en bij elke vindplaats een
 1175 gekleurd teeken plaatste, om aan te geven tot welk tijdperk de gevonden voorwerpen

- 1175 behoorden, het een en ander echter alléén voor eigen gebruik... het deed bij mij het plan oprijzen om de aanteekeningen en de kaart voor de pers geschikt te maken. Dr. Leemans en Dr. Pleyte hebben mij dien arbeid, door hunne hulp aanmerkelijk verlicht en ik betuig beide heeren hierbij openlijk mijn hartelijken dank daarvoor'.
- 1180 Een nieuw veld van arbeid had hij zich geopend. De nasporingen langs velden en wegen zouden verwerkt worden in het stille studeervertrek of in de huiskamer. Tijdens Ort aan dit zijn voornaamste werk bezig was, zag in 1882 een eerste geschriftje van zijne hand het licht: 'Plaatsen in de gemeente Blerick (Limburg), waar vóór-
- 1185 Publications de la Société d'archéologie dans le duché de Limbourg, Tome XVIII had de geleerde rijks-archivaris van Limburg Jos. Habets den Romeinschen weg van Tongeren naar Nijmegen langs den linker Maasoever en de vindplaatsen van Romeinsche, Germaansche en Frankische oudheden, in de nabijheid van dien weg, beschreven. Daarin kwam o.a. voor, dat indertijd opgravingen op de Römerheide te Blerick hadden plaats
- 1190 gehad met het doel naar verborgen schatten in die gemeente te zoeken, en dat daaraan zelfs officieren uit Venlo zouden hebben deelgenomen. Nauwelijks had hij dit gelezen, of Ort greep naar de pen. Daar wist hij alles van: 'Ik acht mij geroepen, maar ook bevoegd, omtrent een en ander, maar voornamelijk omtrent dat feit, eenige meer nauwkeurige inlichtingen in het midden te brengen'. En
- 1195 tusschen de opgaven van de verschillende vondsten en vindplaatsen, verhaalt hij, hoe hij in 1874 enkele menschen op verschillende plaatsen in de heide vond graven, die hem vertelden, dat zij naar een schat zochten, die verborgen zoude zijn in een mooi, rood, aarden potje met een dekseltje; zij wisten zulks van een pastoor. 'Daar ging mij' (in verband met andere omstandigheden) - zoo schrijft hij - 'een
- 1200 licht op; de pastoor van Ittervoort, die te vergeefs naar de Romeinsche nederzetting te Blerick had gezocht, hoopte nu, zonder kosten en moeite, die nederzetting te vinden door de boeren voor hem te laten zoeken; hij had hun daarom de beschrijving gegeven van een Romeinsch potje van terra sigillata. Ik bracht zulks die lieden onder het oog, die dan ook dadelijk met zoeken ophiielden'.
- 1205 Hij besluit het geschriftje met de woorden: 'de nadere inlichtingen, die ik beloofde, heb ik hiermede gegeven, en het Venloosch garnizoen evenals dien braven ploeg-baas Frans Deserière van den op hen geworpen blaam gezuiverd'.
- 1210 Twee jaren later, in 1884, verscheen zijn boven reeds genoemd werk: 'Oude wegen en landweren in Limburg en aangrenzende gewesten', hetwelk eenigszins als een aanvulling kan beschouwd worden van Pleyte's 'Nederlandsche Oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote', waarin Limburg en Brabant niet behandeld zijn. In dit werk zijn de Romeinsche en andere oude wegen beschreven, die zich ten noorden van den Rijn, tusschen de Lippe en de Nederlandsche grenzen, tusschen Rijn en Maas en op den linker
- 1215 Maasoever bevinden, benevens de landweren in die streken. De wetenschappelijke wijze van behandeling blijkt vooral uit de in een dertigtal bladzijden voorafgaande aanteekeningen betreffende: de Romeinsche wegen in het algemeen; verdeeling der wegen naar hunne bestemming; wegenbouw; richting der wegen; opsporen der wegen; wegmaten in het Romeinsche rijk; over de kaart van Peutinger en het reisboek van Antoninus; loop van den beneden-Rijn en de Waal ten tijde der Romeinen; kanalen en dijken. En het komt stellig aan het werk ten goede, dat een kundig militair dit onderwerp ter
- 1220 behandeling koos. Meer nog dan de groote heerbanen, op bevel van Napoleon ook in ons land aangelegd, zijn de Romeinsche wegen in hoofdzaak militaire wegen; en zoo zullen de bijzonderheden b.v. van richting en aanleg door een in militair opzicht geoefend oog allicht meer op hare juiste waarde zijn geschat, dan die door een minder
- 1225 deskundige zoude zijn opgemerkt.
- Hoe dit zij, het werk ging de wereld in met het navolgende hoogst gunstige voorwoord van Leemans en Pleyte: 'Een boek als dit behoeft geen aanbeveling.
- 1230 Vlijtig en met oordeel samengesteld uit zeer verspreide gegevens, aangevuld door eigen onderzoek, is het werk een eerste bron voor ieder die dit onderzoek wil voortzetten, en in de geschiedenis van zijn land belang stelt. Het is een inleiding in de studie der oudheid voor geheel Nederland, uit dit oogpunt nog niet behandeld. 'Moge het die belangstelling ondervinden die het verdient en die het mogelijk maken
- 1235 zal, dat ook het tweede deel met de ontworpen oudheidkundige kaart zal kunnen verschijnen'.
- Hoevelen zijn er in Nederland, die een werk koopen over Romeinsche wegen in Limburg? Het antwoord op die vraag zal wel tevens de verklaring geven, waarom aan den wensch, in het laatste gedeelte van dit voorwoord uitgedrukt, niet kon worden voldaan. Ort
- 1240 had zich voorgesteld, dit eerste door een tweede werk te doen volgen, 'bestaande uit

- een alphabetische woordenlijst der vindplaatsen met een meer of minder nauwkeurige beschrijving van het gevondene en van die plaats zelve' en later door eene oudheidkundige kaart, vervaardigd op 1/50000, waarvan hiervoren reeds gesproken is. Ze zijn niet verschenen.
- 1245 Zal hem dit stellig teleurgesteld hebben, de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde bood hem korten tijd daarna (1886) haar lidmaatschap aan, wat hem een bewijs zal geweest zijn, dat zijn arbeid meer de opmerkzaamheid had getrokken, dan de uitgever ervan meende te kunnen vaststellen.
- 1250 Het vorige jaar had hij als bijdrage aan het werk, dat Dr. Leemans, als oudheidkundige, op zijn 50-jarig feest werd aangeboden, een stukje ingezonden getiteld: 'Der Römerort Sablonen', welke plaats volgens hem op de Jammerdaalsche heide moest gezocht worden.
- 1255 In den aanvang van de negentigerjaren vinden we den majoor Ort in 's-Hertogenbosch. Ook daar zou hij de sporen achterlaten van zijne onvermoeide werkzaamheid, van zijn steeds uitgebreider navorschen van alles, wat op de geschiedenis van Oud-Nederland betrekking heeft. In den winter van 1891/92 ordende en catalogiseerde hij de verzameling van oudheden in het museum van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, waarvoor het bestuur van dit genootschap als erkenning van bewezen diensten hem eene oorkonde met zilveren penning op naam geslagen ten geschenke aanbod.
- 1260 De gedrukte 'Handelingen' van dit genootschap over de jaren 1891-93 bewaren nog eene lezing van Ort, gehouden in de algemeene vergadering van 10 November 1892. Gaarne had hij 'eene critische beschouwing geleverd van de landstreek die wij bewonen, wat
- 1265 betreft de verschillende volkeren, die hier in overoude tijden waren gehuisvest, in verband met de gevonden voorwerpen uit die tijden, de landweren die de stammen scheidden en hunne verkeerswegen.
- 'Het is mij echter niet mogelijk geweest, daar ik hier slechts korten tijd in garnizoen was en de uren, die mijne beroepsbezigheden mij vrij lieten om aan oudheden te wijden, te weinig waren, om zulk een resultaat te bereiken; doch hetgeen nu nog
- 1270 niet is, hoop ik dat toch éénmaal zal worden'.
- Die laatste woorden teekenen den volhardenden dilettant-werker: wat we vandaag niet kunnen doen, dat doen we morgen. Dien avond bepaalde hij er zich toe, den leden van het genootschap eenige oudheden te doen zien uit het museum, die in al hare
- 1275 bijzonderheden te beschrijven, en in verband met de vindplaatsen en plaatselijke toestanden na te gaan, welke gevolgtrekkingen daaruit konden gemaakt worden met betrekking tot lang vervlogen tijden.
- Overall waar hij in garnizoen kwam, zette hij zijne onderzoekingen voort, en zoo verzamelde hij langzamerhand een schat van gegevens. Van het een moest hij op het
- 1280 andere komen. 'Het is een inleiding in de studie der oudheid voor geheel Nederland', hadden Leemans en Pleyte van zijn 'Oude wegen en landweren in Limburg' gezegd. Zoo moest hij ook van zelf tot die studie der oudheid komen; en zoo kwamen na zijne pensionneering in 1899 achtereenvolgens zijne 'Oudheidkundige aantekeningen, meest betrekking hebbende op Nederland en zijne bewoners' in druk. In vijf grootere en
- 1285 kleinere afleveringen 1 werden daarin in 340 bladzijden behandeld:
- I. a. De samenvloeiing van de Maas en Waal tijdens Julius Caesar.
b. De veldtocht van Caesar tegen de Usipeten en Tencteren.
II. c. De Marsen en hun land.
III. d. Oldenzaal tijdens de Salische Franken.
- 1290 e. Crhepstini 2.
IV. f. De Germaansche God Mars.
V. g. De Romeinsche linker-Rijnoeverwegen in het Batavenland.
- Wie die studiën doorwerkt, zal begrijpen hoeveel arbeid en nadenken daaraan ten
- 1295 grondslag ligt. Want het is geen naschrijverij, wat ons hier geboden wordt. Verre van dien; tot de oudste bronnen wordt opgeklommen. Eerst worden de Grieksche en Romeinsche schrijvers geraadpleegd, vervolgens nagegaan wat goedbekende geschiedvorschers uit die verhalen, welke aan duidelijkheid zooveel te wenschen
- 1300 overlaten, hebben meenen te lezen; en in de chaotische verwarring, die zich dan meermalen voor zijn geest zal hebben opgedaan, komt voor hem eerst licht bij zijne wandelingen, zijne scherpzinnige opmerkingen in het terrein, waarop de beschreven handelingen of toestanden betrekking hebben. Daar laat hij de wegen, de bosschen, de huizen, de begraafplaatsen, de oude gedenkteekenen, de steenen tot hem spreken, en hij verstaat hunne taal; daar luistert hij met gespannen aandacht naar de verhalen
- 1305 van de nog weinig ontwikkelde, bijgeloovige landbewoners, liefst van de oudsten onder hen, die hem vertellen van de witte wiven, van de kabauters, van de weerwolven, van

1310 het grijze veulen, van 'de Gluininge' uit wiens oogen, neus en mond vuur spat, en die zij zelven gezien hebben. Dit alles wordt nauwkeurig opgeteekend, met zorg overwogen, met elkaar in verband gebracht, op de oudste kaarten nagegaan en dan eerst wordt eene eigen meening ontwikkeld, meermalen afwijkende van hetgeen deskundigen tot dusverre als waarheid hadden aangenomen, of van anderen hadden nageschreven.

1315 Wie zoo werkt, heeft zich het recht verworven, als oudheidkundige genoemd te worden. Een enkel voorbeeld. Om de woonplaats der Marsen vast te stellen, wordt begonnen met de mededeeling van hetgeen Strabo en Tacitus ons hebben overgeleverd omtrent dat volk, 'dat wij, onder dien naam, alleen kennen door de beschrijving van de veldtochten van Germanicus, in de jaren 14, 15 en 16 na Christus'. Daarna wordt de meening van een dertigtal Duitsche en Nederlandsche geschiedvorschers vermeld, wier opgaven omtrent die woonplaats uiteenloopen tusschen Texel en Holstein, tusschen 1320 Friesland en de Lahn.

Aangezien 'de overvalling van Germanicus in het najaar van 14 na Chr. ons leert, dat de Marsen in zulk een landstreek moeten gewoond hebben, dat de Bructerer, Tubanten en Usipeten gelegenheid hadden om zich in korten tijd te verzamelen tusschen den Rijn en het Romeinsche leger, dat uit het Marsenland naar die rivier terugtrok', wordt het 1325 dan noodig geoordeeld eerst een onderzoek naar de woonplaatsen van deze drie volksstammen in te stellen, 'waarbij vooral niet uit het oog mag worden verloren de jaren waarin deze geschiedenis plaats heeft gehad'.

En wanneer dan als slotsom wordt opgemaakt: 'de eenige landstreek, waar - volgens mijne zienswijze - de Marsen kunnen gewoond hebben en die aan alle vereischten 1330 voldoet, die door het geschiedkundig verhaal van Tacitus kunnen gesteld worden, is de provincie Overijsel' - dan is het nog 'om dit verder zoo duidelijk mogelijk te maken, noodzakelijk om niet alléén dit land zelf, maar ookdat tusschen zijn zuidgrenzen en den Rijn, uit een oudheidkundig oogpunt na te gaan'. Zoo worden dan weder de 1335 landweren en de oude wegen in die landstreken op de kaart en op het terrein nagegaan, waarna de tocht van Germanicus in het jaar 14 zonder bezwaren geheel kan worden gevolgd. Als nadere aanwijzing wordt dan gegeven: 'Uit al het hiervoor medegedeelde blijkt dus dat het gebied der Marsen ten noorden van de Hallerlandweer (gemeente Zelhem) moet gelegen hebben en wel op ongeveer één dagmarsch afstand daarvan verwijderd'.

1340 Voldaan is onze onderzoeker hiermede echter nog niet. In den aanvang zijner studie is de onderstelling gewaagd, dat de naam Marsen ontleend kon zijn aan het land dat zij bewoonden, aan de marsen, laaggelegen plaatsen of kuilen op de heiden, die met water 1345 zijn gevuld en waaromheen een smalle strook gras groeit, of aan marschgrond, laaggelegen moerassig en vet land, dat in de middeleeuwen dikwijls mersch wordt genoemd; terwijl in het verhaal van Tacitus voorkomt, dat het hoog vereerde heiligdom (van) Tanfanae (in het Marsenland) met den grond werd gelijkgemaakt. Hij meent dus, dat de bodemnaam 'Mars' en eene oude overlevering omtrent de plaats waar de tempel (van) Tanfanae gestaan heeft, nog nadere aanwijzingen kunnen geven omtrent de grenzen 1350 van het toenmalige Marsenland, en noemt daarom al de plaatsen in Overijsel en Drente op, waarin of waarbij het woord mars voorkomt, hetgeen aldaar veelvuldig het geval is, om zodoende ongeveer de uitgestrektheid van het oude Marsenland te bepalen. De plaats waar de tempel (van) Tanfanae gestaan heeft, weet hij nog niet met zekerheid te zeggen. Eene legende stelt die op Tankenberg bij Oldenzaal, zeker de oudste stad 1355 in het Marsen- en Tubantenland. Daarover zal hij in eene volgende aanteekening handelen.

Die volgende aanteekening: 'Oldenzaal tijdens de Salische Franken en de oude gerechtsplaatsen, namen van hoeven en overleveringen in de Marken Berghuisen en de 1360 Lutte' (verschenen 1901), is de meest uitgebreide (200 bladzijden) en geeft in de verschillende wandelingen langs wegen en buurten buiten Oldenzaal, vooral aan een leek, een juist denkbeeld van de wijze, waarop een oudheidkenner uit alles, wat hij op zijn weg tegenkomt, uit de eenvoudige namen der hoeven zijne gevolgtrekkingen weet te maken.

1365 Ook hieruit een enkele greep. 'Drie kilometers ten zuiden van Oldenzaal' - zoo lezen we op bladz. 153 - 'wordt de kunstweg naar Enschede gesneden door een beek, die ongeveer bij de oostelijk van dien weg gelegen hoeve de Ulenkotte in de elfter lescap van de marke der Lutte 1370 ontspringt'. .... (bladz. 156) 'De Ulenkotte staat met dennachtuil in verband. Die vogel bezit een voorspellend vermogen; door zijn klagend geluid geeft hij de nadering van den

- dood aan, hij is een ongeluksvogel en in de wilde jacht, die door Wodan of door Holda wordt aangevoerd, vliegen soms twee uilen vooraan'.
- 1375 .... (bladz. 157) 'Uit deze omstandigheid leidde ik af, dat bij de Ulenkotte een grafveld moest zijn. Werkelijk vond ik grafheuvels, op een paar honderd meters achter de Kotte, achter het nabijgelegen Kersthuis....'
- 1380 Volgens belofte komt de schrijver in deze aanteekening terug op de door Tacitus gebezigde uitdrukking: 'templum quod Tanfanae vocabant', en geeft hij eene uitvoerige verklaring, waarom hij niet, zooals Van der Aa en Weeling, Grimm en Van den Bergh, gelooft aan eene godin Tanfanae, doch van meening is, dat Tacitus 'Tancfanae' had moeten schrijven, hetwelk de beteekenis zou hebben van 'geheiligde gerechtsplaats'; dat verder de hunnebedden op Tancenbergh (bij Oldenzaal) te zamen den templum
- 1385 Tancfanae vormden, en dat die hunnebedden in het jaar 14 door de Romeinen met den grond werden gelijkgemaakt.
- In de volgende studie 'De Germaansche God Mars' wordt deze als de godheid aangewezen, die in den templum Tancfanae het Recht vertegenwoordigde en tevens als de stamvader en wetgever van de Marsen, waardoor eene afleiding van dien volksnaam van marsch- of
- 1390 marsland moet vervallen.
- In het vijfde of laatste deeltje der aanteekeningen (verschenen in 1904) wordt, in afwachting dat door particulieren of van regeeringswege daartoe het noodige gedaan wordt, een voorloopig onderzoek ingesteld naar de Romeinsche linker-Rijnoverwegen in het Batavenland, waaromtrent we in den aanvang de klacht lezen: 'Nooit heeft er een
- 1395 geregeld onderzoek naar de Romeinsche wegen in Nederland plaats gehad; ik betwijfel zelfs of men getracht heeft het spoor te vervolgen, dat men daarvan te Kesteren heeft gevonden. - In Duitschland stelt en het publiek en de regeering meer belang in dergelijke zaken, zooals mij persoonlijk dikwijls is gebleken'.
- Ort heeft het zijne gedaan, om in die leemte te voorzien.
- 1400 Vóór het verschijnen van dit laatste deeltje had hij gemeend in een oude strijdvraag een woordje te moeten medespreken. Mijn geleerde vriend Prof. Blok had den 22en Januari 1903 in de eerste vergadering van de Vereeniging 'Oud-Leiden' eene voordracht gehouden over de oude geschiedenis der Academiestad, en als uitslag van zijn onderzoek o.a. medegedeeld, dat de stad geen recht had, om zich Lugdunum te noemen.
- 1405 Ort was ook in Leiden in garnizoen geweest, en natuurlijk - kan men wel zeggen - had hij dit geschilpunt in den kring zijner onderzoekingen opgenomen. Reeds in Maart d.a.v. verschijnt zijn 'Lugdunum' in druk, waarin hij, na een betoog van 20 bladzijden, besluit:
- 1410 1. Volgens de wegmaten, door de Romeinsche geographen opgegeven, lag binnen de tegenwoordige stad Leiden vroeger een plaats Lugdunum.
2. Deze plaatsnaam beteekent gerechtsplaats op een duin.
3. Deze gerechtsplaats, op en bij het Pieterskerkhof gelegen, is nog in de
- 1415 middeleeuwen in gebruik voor het grafelijk gerecht. De plaatselijke inrichting daarvan en de plaatsnamen daar en daarbij wijzen ontwijfelbaar terug op den ouden Germaanschen toestand.
- Oud-Leiden kan dus rustig zijn, Het was en blijft Lugduno-heim'.
- Een belangwekkende kamp tusschen den beroeps-geschied- en den dilettant-oudheidkundige!
- 1420
- In het eerste jaarboekje van Oud-Leiden (1904) gaf Prof. Blok volgens belofte de uitwerking zijner aanteekeningen in een stuk, met het opschrift 'Lugdunum Batavorum', waarin hij zijne meening, in de vroeger gehouden lezing uitgesproken, tegen de
- 1425 opvatting van Ort handhaafde, terwijl daarachter als tweede stuk een uittreksel volgde uit Ort's brochure 'Lugdunum'. De gronden, door laatstgenoemden aangevoerd - voornamelijk ontleend aan de plaatselijke ligging volgens de Peutingertafel en het reisboek van Antoninus, alsmede aan de beteekenis van het woord Lugdunum - werden in het eerste stuk gewogen en te licht bevonden; op (vermeende) fouten werd daarbij de
- 1430 aandacht gevestigd; en ten slotte - wel eenigszins met al te groote verzekerdheid van gelijk te hebben - 'na deze uitweiding over de beweringen en onderstellingen in de brochure van den heer Ort, met erkentelijkheid voor de goede bedoeling daarvan afscheid genomen'.
- 1435 Maar Ort was de man niet om op die wijze van zich of van zijne brochure te laten afscheid nemen. Als hij gewaagd had tegen een hoogleeraar in de geschiedenis in het strijdperk te treden, dan was dit omdat hij de heilige overtuiging had, dat zijne meening de juiste was, en nadat hij de zaak vooraf van alle kanten bekeken had. In

den Nederlandsche Spectator 1904 Nos. 10 en 16 leverde hij dan ook de bewijzen, dat
 1440 zijn harnas deugdelijker was, dan zijn bestrijder gemeend had, en dat het niet zoo
 gemakkelijk was, daarin de zwakke punten te treffen. In die weerlegging vooral komen
 Ort's degelijk weten, zijne oorspronkelijkheid, ja zelfs zijne persoonlijkheid uit.
 Wie hem gekend hebben, hooren hem met de ietwat krijschende stem, die hem soms eigen
 1445 was, en op elk woord de klemtoon leggende, den volzin uiten vóór hij dien
 neerschreef: 'Begrijpt U nu, Professor, waarom ik met dien god Lug 1 niets te maken
 wil hebben bij mijne determinatie van Lugdunum?' Hij besloot zijne repliek met de
 mededeeling van een door hem ontvangen schrijven van den heer Espérandieu te Parijs
 dd. 15 Août 1903, waarin o.a. 'Dans le prochain numéro de la Revue que je dirige 2,
 1450 vous trouverez un petit compte rendu de la brochure Lugdunum. Il se peut que vos
 conclusions ne soient pas acceptées par tout le monde: la langue celtique est
 tellement obscure, que toutes les opinions, lorsqu'elles sont raisonnables et
 suffisamment justifiées, sont permises. Mais les idées nouvelles que vous exprimez
 l'emportent certainement sur beaucoup d'autres et sont à envisager sérieusement'.
 1455 Prof. Blok heeft aan Ort het laatste woord gelaten. Ik zal mij wel wachten, uitspraak
 te doen, aan wien in deze de zegepalm moet worden uitgereikt; maar ik meen in het
 bovenstaande is Ort's werkzaamheid op oudheidkundig gebied medegedeeld, voor zooveel
 hij daaraan naar buiten uiting heeft gegeven. Zijne geschriften dragen blijk van
 1460 degelijke studie, scherpzinnig combinatie-vermogen en vooral van frissche
 oorspronkelijkheid. De schrijver volgt zijn eigen weg. Hij neemt wel kennis van wat
 anderen vóór hem over het te behandelen onderwerp hebben gezegd, maar hij laat zich
 door geen van hen leiden, en ziet er niet tegenop gevolgtrekkingen te maken in strijd
 met wat oudheidkundigen van naam als vaststaande hadden verkondigd. Het is daarom
 1465 begrijpelijk, dat ook zijne inzichten niet door ieder als 'de waarheid' zullen worden
 aangenomen, te meer waar het handelingen en toestanden betreft, die uit duistere
 verhalen van twintig eeuwen her moeten worden blootgelegd. Aan gronden voor hetgeen
 hij beweert, laat hij het evenwel nimmer ontbreken; somtijds is hij daarmede zelfs
 overstelpend, wat iets vermoeiends geeft bij de lezing zijner geschriften, die zeer
 zeker niet onder lichte lectuur kunnen gerangschikt worden. Maar die heeft hij ook
 1470 niet bedoeld te geven. En het is voor hem geen lichte taak geweest, die
 aantekeningen bijeen te zamelen. Hij heeft zich vooraf moeten zetten aan de studie
 van het Latijn, van het Grieksch, ja zelfs van het Keltisch en het oud Germaansch; de
 kennis der Romeinsche, Grieksche en Noorsche godenleer en mythologie heeft hij zich
 1475 moeten eigen maken; met de oud-Germaansche en oud-Nederlandsche sagen en
 overleveringen, met de folklore blijkt hij vertrouwd te zijn. Alleen zijn scherpe
 blik op het terrein hangt samen met zijne militaire, inzonderheid cavaléristische
 werkzaamheid, waartoe hij van jongsaf was opgeleid. De rest heeft hij zich zelf
 moeten leeren, voortgeholpen door enkele goede vrienden, waaronder vooral Dr. M.E.
 Houck te Deventer; terwijl hij over Keltische uitdrukkingen of duisterheden meermalen
 1480 in correspondentie was met de heeren Espérandieu te Parijs en Mr. C.A. Serrure te
 Brussel, welke laatste (sedert overleden) hem meermalen kwam opzoeken.

Alleen vrienden en bekenden weten van zijn werkzaamheid op numismatiek gebied. Zoowel
 door zijne onderzoekingen in den omtrek zijner verschillende garnizoensplaatsen, als
 1485 door zijne buitenlandsche reizen naar Trier, Constantz, Badenweiler enz., waarbij hij
 natuurlijk niet verzuimde kennis te maken met al, wat op oudheidkundig gebied
 bezienswaardig was, verkreeg hij langzamerhand eene uitgebreide verzameling niet
 alleen van Romeinsche en Germaansche wapens, werktuigen, urnen, kruikjes, kannetjes
 enz., maar ook (zoowel door vondsten als aankoop) van voornamelijk Romeinsche
 1490 consulaire en keizerlijke munten tot een aantal van ±2000 varianten. Op
 oordeelkundige wijze stelde hij daarvan een catalogus samen, daarbij de indeeling
 volgende van de bekende werken van Cohen: 'Description générale des monnaies de la
 république romaine, communément appelées médailles consulaires. Paris chez M. Rollin
 1857', en 'Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain,
 1495 communément appelées médailles impériales. Paris chez M. Rollin 1859'.

De oudste der verzameling zijn wel 3 munten uit Campanië (geslagen 268 vóór Chr.);
 een der belangrijkste is een denaar van P. Lucinius Stolo, geslagen 17 vóór Chr.
 en afkomstig uit de verzameling van Dr. Phil. Paul Becker, Directeur van het Lyceum
 1500 Richelieu te Odessa; van Vitellius zijn er 3 denaren en 2 middel bronzen, een der
 eerste gevonden te Tiel - munten, die betrekkelijk zeldzaam zijn, omdat die keizer
 minder dan acht maanden geregeerd heeft.
 Verschillende munten zijn er bij, die in ons land zijn gevonden, als te Nijmegen, in
 den omtrek van Gorinchem, tusschen Woudrichem en Almkerk, te Lusseike buiten Venlo,

- 1505 in de Maas te Andel, enz. Drie staan er in den catalogus, als te Leiden gevonden: een middel brons van Nero, een middel brons van Trajanus, en een groot brons van Marcus Aurelius.
De geheele verzameling - zoo verzekerde mij een kenner - blijkt met veel kennis en zorg te zijn samengesteld. Zij zal te Amsterdam door den heer Schulman worden
- 1510 verkocht.
De verzameling Germaansche en Romeinsche oudheden blijft bijeen en zal haar plaats vinden in de oudheidkamer te Oldenzaal, gesticht door den heer P.J. Gelderman, tot welker oprichting Ort grootendeels den stoot heeft gegeven, en welker uitbreiding door hem steeds met belangstelling werd gevolgd.
- 1515 Tot aan zijn dood toe is hij zich aan zijn liefhebberijstudie blijven wijden. Na zijne pensionneering zich in den Haag gevestigd hebbende, kon het wel niet anders, of hij moest zich aangetrokken gevoelen tot de vereeniging 'die Haghe', waarvan hij lid en bestuurslid werd. Hij had zich voorgenomen in eene der vergaderingen van die
- 1520 vereeniging eene voordracht te houden, ten einde de opgravingen op Arendsburg onder Voorburg (het oude Forum Hadriani) voor te bereiden, en vermoedelijk zouden die in het voorjaar onder zijne leiding zijn aangevangen; doch eene kortstondige ziekte maakte den 8en Februari 1908 plotseling een einde aan zijn werkzaam leven.
Door zijne medewerkers op oudheidkundig gebied, maar niet minder door zijne vele vrienden en bekenden, ook uit niet-militaire kringen, zal de hartelijke, steeds
- 1525 opgewekte oud-kolonel niet spoedig vergeten worden. Wat hij voor zijne hem innig liefhebbende echtgenootte geweest is, weet zij alleen, en het zal haar grootste troost zijn, daaraan te blijven terugdenken.
Zijne verdiensten werden door de Regeering erkend in zijne benoeming tot officier in de orde van Oranje-Nassau; terwijl hij, behalve van onze Maatschappij, ook lid was
- 1530 van het Friesche Genootschap van Geschied-, Oudheden Taalkunde, van 'Gelre', Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht, van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, van den Bonner Verein, benevens associé étranger de la Société numismatique de la Belgique. G.J.W. Koolemans Beijnen.
- 1535
- 1 De oud-ploegbaas leeft nog te Blerick bij Venlo.
1 Uit de inleiding zijner: Oude wegen en landweren in Limburg en aangrenzende gewesten. Leiden, E.J. Brill. 1884.
1 Roermond, J.J. Romen en Zonen. 1882.
- 1540 1 In 1894 als overdruk afzonderlijk uitgegeven te 's-Hertogenbosch bij de Gebroeders Muller.
1 De eerste verschenen te Deventer bij de Deventer boek- en steendrukkerij, de overige in den Haag bij de Gebroeders van Cleef.
2 Een woord, voorkomende op het Nederlandsche gedeelte van de Peutinger-tafel of wereldkaart van Castorius, hetwelk door Ort met 'grafsteenen' wordt verklaard.
- 1545 1 Prof. Blok meende het woord Lugdunum uit het Keltisch te moeten verklaren, in welke taal volgens sommigen het woord Lug eene bekende godheid zou aanduiden. Ort verklaarde het woord uit het Germaansch.
2 Revue épigraphique du midi de la France.
- 1550 te mogen zeggen, dat het voor hen, die in het geschilpunt belang stellen, een voorrecht is te noemen, dat zij van den strijd tusschen twee zoo machtige kampioenen getuigen hebben kunnen zijn.
- 11 april 1884 [...] **OVERGENOMEN: Van den ritmeester J. A. ORT:**
Gebakken aarde. Groote urne, met wijden buik, kleine bodem, wijde opening; met
- 1555 verbrande menschenbeenderen en een stukje bronzen draad. Hoogte 33, middell. 25 c.M. Gevonden tusschen Rooth en Dubbroek, onder Maasbree (Limburg).
- Potje met platten bodem en wijde opening, op den rand met inkepingen versierd. Hoof 3,2, middell. 6 c.M.
- Urn, met rechtopgaanden wand en, weinig naar binnen gebogen, met indrukzels
- 1560 versierden rand. Hoog 18, middell. 15,5 c.M. Van de heide van het Jammerdal bij Venlo.
- Urn, met wijde buik en opening. Hoog 21,5, middell. 19 c.M. Gevonden als voren.
- Gedeelte van eene urne, als het voorgaande, met ingedrukte cirkels versierd. Gevonden als voren.
- 1565 - Schaal, glad glanzend met platten bodem, gediend hebbende als deksel van den voorgaanden pot. Hoog 7, middell. 22 c.M. Gevonden als voren.
- Urn, ruwe bewerking, met platten bodem, zeer wijden buik en nauwe opening. Hoog 20,5, middell. 16 c.M. Gevonden bij Schandeloo op den Ossenbergh.
- Urn, ruwe bewerking, met wijden buik, en rechstaanden rand. Gedeeltelijk met
- 1570 beenderen gevuld. Hoog 23, middell. 18,5 c.M. Gevonden op den Reumer bij St. Jan, onder Blerick (Limburg).

Naspeuringen van Paul Theelen: Eene wandeling om Venlo; Catualium.

- Zeer groote urn met platten bodem, bolvormige buik, klein, staand, met nagelindrukken versierd randje. Hoog 30, middell, 22 c.M. Gevonden op den Reumer onder Blerick.
- 1575 - Schaal van glanzend zwart, met platten bodem en staanden rand, gediend hebbende als deksel voor d urn. Hoog 9, middell. 20 c.M.
- Urn, met platten bodem en wijde opening, aan den buik twee uitstekjes. Hoog 20, middell. 18,5 c.M. Gevonden op den Reumer, onder Blerick.
- 1580 - Groote urn glazend zwart, met kleinen bodem, wijden buik, wijde opening en staanden rand. Hoog 24, middell. 20 c.M. Gevonden op de Heldensche heide (Limburg)
- Gedeelte van rand en buik van een klein potje met éénoor, gevonden in de voorgaande urn.
- 1585 - Twee spits toeloopende potten, met nauwen buik en wijde opening, de rand met nagelindrucksels versierd. Hoog 26 en 26, middell. 22 en 21 c.M. Gevonden te Swolgen (Limburg).
- Urn, ruw bewerkt, aan den buitenkant de vorming met de hand zichtbaar, de rand met nagelindrucksels. Hoog 24, middell. 20,5 c.M. Gevonden als voren.
- Ruw bewerkte, en slecht gebakken urn, met verbrande beenderen. Hoog 24, middell. 22,5 c.M. Gevonden bij den Wienkelder te Grubbenvorst (Limburg).
- 1590 - Urn van fijner aarde en harder baksel met kleinen platten bodem, wijden buik, wijde opening en staanden rand. Hoog 17, middell. 20 c.M. Gevonden te Grubbenvorst (Limburg).
- Klein ineengedrukt potje, met wijden buik en wijde opening. Hoog 6, middell. 7 c.M. Gevonden in de voorgaande urn.
- 1595 - Gedeelten van buik en rand van eene zeer ruwe urn, de rand met inkepingen. Middell. 16 c.M. Gevonden ten zuiden van Middelraai onder Grubbenvorst.
- Potje, rood. Hoog 8, middell. 8 c.M. Gevonden in het Kaldenbroek te Grubbenvorst.
- Urn, van buiten glanzend, met kleinen platten bodem, wijde opening en staanden rand, met verbrande beenderen. Hoog 18, middell. 19 c.M. Gevonden op den ouden burg
- 1600 Rinkesfort onder Baerlo (Limburg).
- Schaal aan de zijde van een uitstek voorzien; deksel van de voorgaande urn. Middell. 22 c.M.
- Potje met bollen bodem en nauwe opening. Hoog 3,5, middell. 3 c.M. Gevonden in de voorgaande urn.
- 1605 Brons - Gedeelte van een versiersel met eene naald (wellicht van eene kleederspeld?) Breed 2,8 c.M. Gevonden als voren.
- Gebakken aarde. Urn van ruw baksel. rood-bruin, de rand met vingerindrucksels versierd, wijde opening, platte bodem. Hoog 23, middell. 22 c.M. Gevonden te Montfort bij Genouwe (Limburg).
- 1610 - Schaal bruin-zwart, met staanden rand en platten bodem, als deksel van voorgaande urn. Hoog 9, middell. 23 c.M.
- Kom, glad bruin, met staanden rand, kleinen platten bodem. Hoog 10, middell. 21 c.M. Gevonden te Tienraai (Limburg).
- Urn, bruin, met breeden staanden rand en kleinen platten bodem, rand en buik versierd met ingedrukte lijnen. Hoog 22, middell. 17 c.M. Gevonden tusschen Wanssum en Mierloo (Limburg).
- 1615 - Urn, lichtrood buitenzijde glad met bolvormigen buik. Hoog 20, middell. 19 c.M. Gevonden als voren.
- Brons. - Drie verbrande stukjes van een versiersel, gevonden in voorgaande urn.
- 1620

CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen

- 9 november 1889 **CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen.**
- 1625 De Romeinsche weg, die voor eeuwen van ADUACA TONGRORUM naar NOVIOMAGUM liep met de pleisterplaatsen of mansiones TERESNE, CATUALIUM, BLARIACUM en CEVELUM is in den laatsten tijd herhaaldelijk door verschillende oudheidkundigen grootendeels nagegaan.
- De Z.E. Heer Habets plaatst TERESNE te Mulheim een gehucht van Eijsden (België) en de Heer Ort neemt ook die plaats voor TERESNE aan.
- 1630 TERESNE beteekent, volgens die heeren, Ter Eise: «aan de Eis,» dus aan het water. BLARIACUM is blijkbaar Blerik, wellicht Hout-Blerik. GEVELUM was het tegenwoordige Guijck.
- De eindpunten ADUACA TONGRORUM en NOVIOMAGUM beantwoorden aan Tongeren en Nijmegen.
- 1635 Waar ligt dan CATUALIUM?
- De Z.E. Heer Habets plaatst deze Mansio te Heel; Heer Ort te Horne. Te Heel, Horne en Melenborg (bij Buggenum) zijn tal van Romeinsche en Frankische

oudheden opgedolven.

1640 De afstanden van de pleisterplaatsen onderling zijn volgens de kaart van PEUTINGER, van:

ADUACA TONGRORUM(1)-TERESNE XVI Leugae=34500 M.
 van TERESNE-CATUALIUM XLV » =31108 »
 » CATUALIUM-BLARIACUM XII » =26664 »
 » BLARIACUM-CEVELUM XXII » =48884 »
 1645 » CEVELUM-NOVIOMAGUM de rest.

De Heer Ort zegt:

«Ook ligt Mulheim en Heel geen 31 KM., maar 25,5 KM. «van elkander en 31 KM. brengen mij te Horne» (blz. 125).

1650 Heel kan dus Catualium niet zijn, volgens den Heer Ort en naar mijn bescheiden meening ook niet.

De Heer Ort zegt verder (bladz. 122):

«Mulheim-Horn=30000 M.; Mulheim-Melenborg 32500 M.

1655 Dus kan m. i. ook geen van beide laatstgenoemde plaatsen Catualium zijn, al zijn dan ook op de 3 genoemde punten nog zooveel oudheden gevonden; immers ik veronderstel dat de Romeinen de maat zeer juist namen.

Geholpen door de *Publications d'Archéologie etc. de Limbourg*, waarin tal van oudheidkundige ontdekkingen door den Heer Habets werden bekend gemaakt en door het werkje *Oude wegen en Landweren in Limburg door Ort* en eene uitvoerige kaart van het Hertogdom Limburg, ben ik zoo vrij mijne meening aangaande de ligging van CATUALIUM mede te deelen.

1660 Opvallend is het, hoe de oude namen, zij het dan ook verbasterd of verkort, thans nog in zwang zijn.

Voorbeelden:

1665 TERESNE=TER EISE, thans Eisden; (Mulheim).

BLARIACUM=Blerik; CEVELUM=Cuyck.

NOVIOMAGUM=Nijmegen; CASTELLUM=Kessel.

1670 Zou er niet een buurt, gehucht of een enkel huis zelfs, zoo redeneerde ik, te vinden zijn, dat den verbasterden of verkorten naam van CATUALIUM draagt en ergens tusschen Kessel en Maeseyk ligt? Horn, noch Melenborg, noch Heel komen daarvoor in aanmerking, dit ziet men onmiddelijk.

Er ligt oostwaarts van Grathem een gehucht, dat den kenschetsenden naam van CATERT draagt.

Volgens mijne meening na meting op de kaart voldoet deze plaats beter dan de drie genoemde aan de gestelde eischen der afstanden.

1675 Is mijne gissing juist, dan moeten wij den ouden weg van af Ittervoort meer westwaarts zoeken en heeft een zijweg langs Heel en Horn geloopt.

Woensdag 15 Mei 1889 begaf ik mij in den namiddag op weg naar de Kapel onder de Linden te Thorn.

1680 Voor die Kapel door (oostzijde) loopt de oude weg, door den Heer Habets als den hoofdweg aangegeven in de richting van Panheel. Kan ik nu een ouden, Romeinschen weg, vinden iets ten westen van de kapel loopende, meer in de richting van Grathem, zoo dacht ik, dan komt die weg waarschijnlijk langs Catert en dan is Catert de gezochte mansio CATUALIUM.

1685 De herbergier Renier Snickers aan de kapel verzekerde mij, dat achter (westw.) de Kapel door vroeger een weg geloopt heeft die de Romeinsche baan heet.

Al een groote stap nader tot mijn doel, dacht ik. Hij is onmiddelijk bereid mij te vergezellen, den weg aan te wijzen en zijne meening aangaande de richting te uiten. Volgen wij dien weg.

1690 Daar waar de kapel onder de Linden ligt, schijnt de zijtak naar Panheel zich van de hoofdroute verwijderd te hebben.

Van den hoofdweg is thans in den aanvang slechts over: «een hoog gelegen pad, eventjes hier en daar eene mestkar doorlatende, loopende achter den tuin van den koster der Kapel in de richting van het kruis met den lindeboom in 't Thornerveld bij Santfort» dus Noordwaarts.

1695 Het pad is hoog gelegen met glooiing naar de west- en oostzijde. Tot op verscheidene meters links en rechts ziet men de keisteenen van den ouden weg in het bouwland.

De weg moet zeer breed geweest zijn, doch wel stellig niet zoo breed, als de ligging der kiezelsteen en zou doen vermoeden; immers deze zullen met de egge wel meerdere meters verplaatst zijn.

1700 Eene kleine 1000 M. ten Noorden van de kapel staat het zoo evengenoemde kruis met de linde. Daar ligt een allergewichtigste knoop.

Onze weg wordt daar plotseling onderbroken door eenen hollen dwarsweg en aan den voet van het zuidelijke stuk heel diep in den hollen weg staat het kruis.

Naspeuringen van Paul Theelen: Eene wandeling om Venlo; Catualium.

- Daar, in dien hollen weg komen niet minder dan 6 wegen te samen.
- 1705 a van Grathem (holle weg).
b van Thorn (een holle weg).
c van Hunsel, over Santfort (een holle weg).
d Een veldweg in de richting van Wessem.
e Een veldweg in de richting van Heel.
- 1710 f Ons voetpad, het overblijfsel, een zeer hoog gelegen pad.
Het stuk bouwland ten N. van het kruis, waar dus het Noordelijk stuk van onzen weg eindigt, draagt den naam van *Venuskamp*.
(Deze laatste aanduiding verstrekte mij de Heer Rubens van Hagenbroek).
De weg, thans hier onderbroken, neemt op het *Venuskamp* eene lichte wending naar
- 1715 rechts en loopt nog ongeveer 250 M. achter (oostw. van) het huis «de Riet» waar de nieuwe chaussée voor de deur door loopt (westw.) steeds blijft hij kenbaar aan den hoogen rug en den kiezel, ofschoon van den *Venuskamp* uit, geen voetpad hem meer vergezelt of van hem overblijft.
Tot achter de boerderij *de Riet* ben ik dezen weg gevolgd, toen de avond mij
- 1720 noodzaakte huiswaarts te keeren.
Des Zondags 19 Mei ben ik verder zijn loop na gegaan, en was ik nog meer dan twee dagen geleden overtuigd CATUALIUM te CATERT te vinden.
Nog een 2000 Meter afstand van de Riet ligt dat gehucht en de weg loopt van het kruis te Santfort, blijft de van daaruit aangenomen richting behouden, blijkbaar
- 1725 recht naar die buurt.
Zondag, den 19 Mei wendde ik reeds des voormiddags mijne schreden over Hunsel naar de Riet. De kiezellaag achter (oostwaarts) die boerderij in het veld in Noordelijke richting volgende bereik ik door bouw- en klaverland bij mijlpaal 44 den in den Franschen lijd aangelegden weg Parijs-Hamburg, of, wil men, Maastricht-Venloo. Over
- 1730 dien grooten weg wordt het spoor minder duidelijk, maar toch nog steeds zichtbaar. Spoedig nadert de oude weg de eerste huizen van de buurt Houthem. Een der landbouwers wil mij volgaarne tot gids verstrekken, maar heeft nooit iets van een ouden weg gehoord.
De Neer, komende van Hunsel als een breede beek vormt 10 minuten gaans ten N. van
- 1735 Grathem, dus ter hoogte van Houthem, een delta. De rechter arm wendt zich Z. O waarts langs Panheel naar Wessem. De andere arm vervolgt zijn weg naar Haelen. Onze oude weg moet derhalve te Houthem over den rechter tak. Die plaats is duidelijk waar te nemen. Om rechthoekig over dien watertak te loopen is even bezuiden de beek eene kleine wending naar 't O. noodig. Die richting vervolgt de weg tot een eind over de
- 1740 beek om dan weer naar links (westw.) te loopen nagenoeg in 't verlengde van de richting: Kruis te Santfort, mijlp. 44.
Op de plaats waar de oude weg de beek overschrijdt lag tot voor ettelijke jaren, volgens dien zooeven bedoelden landbouwer, eene brug.
Het geheele terrein bij het doorloopen van het beekalluvium draagt de meest in 't
- 1745 oogspringende sporen van verlaging. Immers, tamelijk dikke boomen aldaar staan met hun voet ruim een halven meter hooger, dan het omgevende land of de wei. Keeren wij terug naar den weg. In N.W. richting loopt hij door 't schrale Houthemerveld, waar hij uiterst moeielijk is te vinden; om aan 't eind van dat veld 't Caterveld in te treden.
- 1750 Cater bestaat uit slechts 2 boerenhuizen. Het zuidelijke komt niet in aanmerking, doch het andere zooveel te meer. Het ligt op 40 à 50 Meter afstand van de Neerbeek, ten Westen van Mijlpaal n° 45 van de chaussée, een 20 à 25 min. gaans van de kom der gemeente Grathem. Houthem, zoowel als Cater, behooren burgerlijk tot de gemeente Heel; de beeken scheiden aldaar Heel van Grathem.
- 1755 In de boerderij van Sibert Seuntjes worden door dien landbouwer, eigenaar van den hof, onze vragen met de meeste bereidwilligheid beantwoord, terwijl zijn zoon Mathieu bij het uiten van mijn wensch om eenige onderzoekingen met de spade te doen onmiddelijk daartoe bereid is en de gulle huisvrouw den onbekenden, vermoeden, stofferigen en bezweeten «heer» verkwikt met een heerlijk glas versche koemelk.
- 1760 Reeds het huis naderende bemerkte ik in de weide ten Z. der tegenwoordige woning de overblijfselen van grachten, die een tamelijk groot perceel insloten.
Op mijne vraag of hier vroeger geen vijvers lagen, antwoordde men, dat die nu grootendeels gedempt, doch nog duidelijk zichtbaar, en hier en daar nog poelen er van over waren. Het vorige huis, zoo verklaarde men verder op mijn vragen, lag waar
- 1765 nu een tuintje gelegen en was slechts voor eenige jaren afgebroken. Dat huis viel buiten de door grachten ingesloten weiden.
Verder deelde mij de zoon van den landbouwer mede dat hij nog in den vorigen herfst een halven pot had opgegraven.
Nu begaf ik mij met hem naar die plaats, vlak voor de deur van de nieuwe woning op

- 1770 een 4 M. afstand (Oostw.) Reeds bij den eersten steek zie ik houtasch, scherven komen dadelijk uit den grond en rondziende ontwaar ik overal scherven van Romeinsche urnen of pannen.
't Was Zondag en verdere opdelvingen liet ik daarom niet doen.
Nu moest ik nog den weg verder zoeken.
- 1775 Juist daar, waar het nieuwe huis ligt, schijnt de weg in Noordelijke richting de Mansio CATUALIUM te hebben verlaten. Hij loopt nu in lijnrechte richting naar het huis Exaten onder Baexem, welk klooster hij aan de linkerzij laat liggen. Van Catert tot Exaten loopt hij langs de linkerglooiing van eene natuurlijke heuvelenreeks en is van den ouden weg een karreweg overgebleven. Veel zand moet daar over den weg
- 1780 geschoven zijn, want de kiezellaag zit er zeer diep.
Toch kwam zij te voorschijn bij het uitrooien van eene heg, even benoorden Catert en 't Catertveld. Behalve de resten van vijvers, de urnen en den naam, (wat wijst op de pleisterplaats CATUALIUM; kan ik nog melden, dat de landman Sibert Seuntjens voor eenige jaren een zilveren geldstuk ter grootte van een halven gulden opdolf en zijn
- 1785 buurman bij het eggen een goudstuk boven den grond werkte, beide naar hun meening van zeer ouden datum.
Of de plaats uit een krijgskundig oogpunt gunstig gelegen was kan ik onmogelijk beslissen. Ik wil er echter op wijzen, dat de *mansio* was begrensd ten Z. op eenigen afstand door de beek naar Panheel, ten W. door die naar Haelen, ten O. door den
- 1790 diepen Heelderpeel, waarvan zij was gescheiden door een heuvelrug.
Is deze door mij aangewezen plek langs de Neerbeek het oude CATUALIUM, waar ik thans niet meer aan twijfel, dan hoop ik, dat de wetenschap met de openbaarmaking dezer bevinding moge gebaat zijn.
Immers, dan kan men na naauwkeurige meting de juiste ligging der andere mansiones
- 1795 bepalen.
Ook gaan meerdere wegen van Catert uit in de richting van het Oosten.
a Een breede hoofdweg naar Beegden.
b Een tweede weg langs het zuidelijke huis te Catert in de richting van Heel; deze verlaat Catualium van de Zuidzijde.
- 1800 c Van het zuidelijkste huis te Houthem gaat een oude holle weg naar Heel.
Tungelroy. P. MATH. PEETERS.
- (1) Men beschouwt de schrijfwijze FERESNE en CEVELUM foutlief op de Peutingerkaart.
- 1805 **Nogmaals Catualium.**
Wij veroorlooven ons op dit opstel van den Heer Peeters eene korte bemerking. Zijn onderzoek zullen wij niet bespreken, want om het te doen zouden wij denzelfden weg moeten bezocht en bewandeld hebben, dien hij heeft bezocht, hetgeen niet gebeurd is. Maar wij kunnen niet nalaten te melden dat het gehucht Katert ons toeschijnt gelegen
- 1810 te zijn buiten de richting van den Romeinschen Maasweg; deze weg heeft wel degelijk langs de kapel van Thorn, langs Heel, Beegden en Horne geloopt. Zulks duidt de richting aan, die de weg ook elders genomen heeft, hij verlaat nergens den oever der Maas, zoo als de onderzoekingen bewijzen door de Heeren Jansen, Guillon en Habets
- 1815 bewerkstelligd en verder de ononderbroken serie van Romeinsche voorwerpen langs dien weg ontdekt. Indien te Katert werkelijk een romeinsch gebouw heeft gelegen, zoo als de Heer Peeters dat beweert, dan zal wel een zijweg daar naar toe hebben geleid, maar de hoofdweg de via strata, door de Romeinen aangelegd om den Maasstroom te beschermen en Tongeren met Nijmegen te verbinden, heeft nergens de boorden dier rivier zoo ver verlaten.
- 1820 Ten slotte nog eene bemerking op het citaat uit een bijdrage van den Heer Ort, die van mening is, dat Heel geen 31 kilometer van Mulheim-Eijsden zou verwijderd zijn. Er is hier de vraag niet hoever Mulheim van Heel is verwijderd, maar wel hoever de Romeinsche grondvesten onder het gebied van Mulheim verwijderd zijn van deze of gene romeinsche grondvesten welke gelegen zijn onder de gemeente Heel. Er ligt in de
- 1825 opvatting van den Heer Ort, zoo als die hier geformuleerd is, iets onbepaalds, iets wijfelachtigs. Waar ligt Heel, waar ligt Mulheim op de kaart? Indien men begint te meten van af de westgrens van Mulheim tot op de oostgrens van de gemeente Heel zal men wel een afstand van meer dan 31 kilometers vinden, te meer indien men rekenschap houdt der richting van den weg en der krommingen en buigingen, die hij in zijn loop
- 1830 heeft gemaakt. Inderdaad velerlei zaken moeten worden in het oog gehouden bij de becijfering der afstanden der kaart van Peutinger en het is dikwijls uit de wijze van cijferen, dat het verschil van gevoelen bij de schrijvers ontstaat. Pour comprendre il faut connaître is hier het geval.
Intusschen danken wij den Heer Peeters voor zijn interessant opstel.
- 1835 *De Redactie van de Maasgouw.*

6 oktober 1934 **Oudheidkundige vondsten te Hout-Blerick in de 19e eeuw.**

- 1840 Het klein gehucht Hout-Blerick, gelegen een kwartier zuidwaarts van Blerick, tegenover Tegelen, verdient de aandacht der oudheidkundigen te trekken, schreef in zijn tijd de geleerde rijksarchivaris Jos. Habets, en wel om de twee volgende ontdekkingen: Op de eerste plaats is het te Hout-Blerick waar zich de sporen bevinden van een Belgo-romeinsche vestiging. Op een afstand van twintig minuten van de Maas in de richting Maasbree, niet ver van de laatste huizen, genaamd „Doovend”, bevindt zich een veld, hooger gelegen dan het overige, genaamd Veldenkamp. Deze naam
- 1845 is er aan gegeven ter gedachtenis aan een van de laatste bezitters genaamd Van Velden. Over eene uitgestrektheid van twaalf tot vijftien aren vindt men romeinsche oudheden, stukken van pannen en aardewerk, bouwsteenen, rood cement, houtasch en fragmenten van ijzer. Ter zijde van dat veld vloeit het riviertje, genaamd „de Breebeek”, waarin het beroemde Medusahoofd waarover aanstonds zal gehandeld worden, gevonden werd. Medusa is volgens de Grieksche en Romeinsche mythologie een van de drie z.g. Gorgonen. Dit waren drie zusters, genaamd Sthenyo, Euryale en Medusa. Het waren afschuwelijke wezens, door een gordel van sissende slangen omgeven; op haar hoofden hadden zij drakenshuppen; haar groote, scherpe tanden staken ver vooruit; van koper waren haar klauwen en vleugels. Zoo schrikwekkend waren zij, dat
- 1850 haar aanblik alleen een mensch deed versteen. Zij woonden aan de uiterste grenzen van de westelijke Oceaan. De held Perseus, die tegen deze monsters optrok, hiew Medusa, de eenige der drie, welke sterfelijk was, terwijl zij in diepen slaap gedompeld lag, het hoofd af. Uit den romp van Medusa sprong het gevleugeld paard, de Pegasus. Snel als de wind ijld Perseus, die op den Pegasus gesprongen was, door de lucht en vloog over Afrika heen. Uit den Medusa-kop druppelde nog altijd bloed en de druppels die op de aarde nedervielen veranderden daar in slang.
- 1860 Toen Perseus bij den reus Atlas, die op de plaats, waar de Middellandsche Zee en de Atlantische Oceaan elkander raken, de zuilen des hemels op zijn schouders torste, een weinig wilde gaan uitrusten en deze hem geenszins gastvrij ontving, werd hij daarover verstoord. Hij hield hem den Medusakop voor en aanstonds werd Atlas in een rotsgevaarte veranderd, welks kruin zich in de wolken verheft. Een Medusahoofd was dus geen misplaatst teeken op het schild van een krijger. Doch keeren we na deze uitweiding terug naar den Veldenkamp en de Breebeek.
- 1870 Omstreeks 1861 was de eigenaar van het terrein begonnen met het wegruimen van de pannen en het metselwerk uit dat veld en deed ze in de beek werpen. Dit feit trok de aandacht van eenige liefhebbers van oudheden, die de puinen gingen nalezen; In 1879 hebben de heeren Pleijten, conservator aan het Rijksmuseum te Leiden en J. A. Ort, luitenant bij het 4e regiment huzaren, vroeger in garnizoen te Venlo, eenige opgravingen op die plaats gedaan, waarvan 't resultaat onbekend is.
- 1875 De tweede ontdekking, die in de omstreken van Hout-Blerick gedaan werd, is die van een kostbaar Medusa-hoofd en van versieringen van een paardentuig, in brons. Deze ontdekking had plaats omstreeks het najaar van 1872 in de Breebeek, op eenige meters afstand van de substructies van den Beldenkamp. Een werkman, die bezig was met het graven in de beek, vond dien schat op een diepte van 9 tot 10 voet onder den grond. Hij verkocht hem aan den goudsmid J. G. Lienders te Venlo, die er in 1879 nog eigenaar van was.
- 1885 Deze schat bevat de volgende voorwerpen: Een zeer fraaie „umbo” of navel van een Romeinsch schild. Het is een koperen plaat, in 't vuur verguld in den vorm van een discus en rijk bewerkt in ronde boetseering. De doorsnede is 26 centimeter. De rand van de „umbo” bestaat uit een krans van eikebladeren, waartusschen eikels zijn gemengd. Het midden van den navel bestaat in een Gorgonenhoofd in verheven beeldwerk, uitstekend bewerkt. Het is een majestueuze schoonheid, met schrikwekkend uiterlijk gelijk al de Medusa-hoofden. De oogen zijn wijd geopend. De fraaie
- 1890 proporties van het gelaat herinneren aan den schoonen Griekschen stijl. De krullen van een lang hoofdhaar omsluiten het hoofd. Onder de kind draagt zij een korten baard. Slangen zijn gekronkeld in hare haren en vormen een sierlijken knoop onder de kind. Twee slangenkoppen komen te voorschijn van onder twee kleine vleugels, die de haren versieren; een derde helt over het midden van het voorhoofd. Boven op 't hoofd heeft de kunstenaar een knop van bloem geplaatst. Dat rijk versierd hoofd is omgeven van een krans van eikebladeren, waaraan eikels hangen; hij is gelijk aan die, welke den rand van den navel vormt. Beneden 't beeldwerk bevindt zich een garnituur van bladeren en kleine bloembladeren.
- 1895 Het Medusa-hoofd is eene van de meest algemeene voorstellingen op de oude schilden. Homerus plaatst een Gorga op 't schild van Agamemnon. Phidias blijkt het schild van Minerva met hetzelfde zinnebeeld te hebben versierd.
- 1900

Naspeuringen van Paul Theelen: Eene wandeling om Venlo; Catualium.

- Men ziet eveneens deze voorstelling op de schilden van Mars, Achilles, van de Overwinning, van de Amazonen enz., die de vazen der Romeinen en Grieken versieren. Men vindt verschillende gaten in den rand van den navel, die schijnen gemaakt te zijn of wel door een pijl of wel door de spijkers, die gediend hebben om hem aan het schild vast te hechten.
- 1905
- De voorstelling van ons Medusa-hoofd heeft niets buitengewoons. Het eenige wat vermelding verdient is, dat het een korten baard om de kin draagt. Maar ook dat feit is niet zonder antecedent. Dit Medusahoofd moet uit de eerste eeuw onzer jaartelling dateeren.
- 1910
- Met voornoemden schildnavel werden zeven andere bronzen voorwerpen gevonden, die deel hebben gemaakt van een paardentuig. Het zijn vooreerst een versiering van het haam met twee ringen, waardoor de teugels loopen; verder een ander stel ringen voor de teugels. Al deze voorwerpen zijn voorzien van kleine gaten om de spijkers er door heen te laten gaan en vertoonen echte sporen van vergulding.
- 1915